خىتاي ئارمىيەسى ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش قەدەملىرى

مۇھەممەدئەلى ئورخۇن

ئەنقەرە ئۇنىۋېرسىتېتى تارىخ پەنلىرى دوكتورانتى.

E-mail: koltigin1127@gmail.com

ئاساسىي مەزمۇنى: خىتاي ئارمىيەسى، مۇنداقچە قىلىپ ئېيتقاندا خىتاي كوممۇنىست پارتىيە ئارمىيەسى 1927 – يىلى قۇرۇلغاندىن بۇيان ئىسمىدىن تارتىپ قۇرۇلمىسى ۋە ھەربىي ئىستراتېگىيەسىگىچە نۇرغۇن چوڭ - كىچىك ئۆزگىرىشلەرنى باشتىن كەچۈردى. ماۋ زېدۇڭ، دىڭ شياۋپىڭ، جياڭ زېمىن قاتارلىق خىتاي رەھبەرلىرى زامانىدا چوڭ - كىچىك ئۆزگىرىشلەرنى باشتىن كەچۈرگەن بولسىمۇ، ھازىرقى رەئىس شى جىنپىڭ زامانىدا ئەڭ چوڭ ئۆزگىرىشنى باشتىن كەچۈرۈۋاتىدۇ. بۇرۇنقى ئادەم كۈچى ئەۋزەللىكىدىن پايدىلىنىش ۋە ماۋزېدۇڭ ئوتتۇرىغا قويغان دۈشمەننى باشلاپ ئەكىرىپ مەغلۇپ قىلىش تاكتىكىسىنىڭ ھازىرقى زامان ئۇرۇشلىرىغا ماس كەلمەيدىغانلىقىنى، كەلگۈسى ئۇرۇشلارنىڭ تېخنىكا ئۇرۇشى بولىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتكەن خىتاي زامانىۋى ئارمىيە قۇرۇپ چىقىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلدى. خىتاينىڭ ئىقتىسادىي كۈچىنىڭ كۈچىيىشى، مەنپەئەت

دائىرىسىنىڭ كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ، ئارمىيە زامانىۋىلاشتۇرۇش قەدەملىرى تېز سۈرئەتتە داۋام قىلىۋاتىدۇ. خىتاي ئارمىيەسى ئارمىيەنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قەدەملىرىنى تېزلەتكەنسېرى ئاسىيا تىنچ ئوكياندا ۋە چېگرادا ھەربىي ھەرىكەتلىرى تېخىمۇ چوڭايدى ۋە زومىگەرلىك تۈسىنى ئېلىشقا باشلىدى. خىتاينىڭ بۇ ھەرىكەتلىرى ئامېرىكا ۋە ئاسىيادىكى قوشنىلىرىنى ئەنسىرىتىشكە باشلىدى. بۇ ماقالىدە خىتاي ئارمىيەسىنىڭ قىسقىچە تارىخى، ئارمىيەنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قەدەملىرى، رايون دۆلەتلىرىنىڭ بۇ مەسىلىگە بولغان ئىنكاسى ۋە خىتاينىڭ بۇ قەدەملىرىنىڭ ئېلىپ كېلىدىغان بەزى نەتىجىلىرى قىسقىچە تەھلىل قىلىنىدۇ.

ئاچقۇچلۇق سۆزلەر: خىتاي ئارمىيەسى، قۇرۇلمىسى، زامانىۋىلاشتۇرۇش، ئامېرىكا

خىتاي ئارمىيەسىنىڭ قىسقىچە تارىخى

خىتاي خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 1927 - يىلى 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنىنى قۇرۇلغان كۈنى سۈپىتىدە قوبۇل قىلىدۇ. ھالبۇكى، گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى تۇنجى ھەمكارلىق مەزگىلىدە يېڭى تىنىڭ مۇستەقىل پولكى ئاللىقاچان كوممۇنىستىك پارتىيەنىڭ قوشۇنى ئىدى.

1927 - يىلى 4 - ئاينىڭ 12 - كۈنى جياڭ جېيشى شاڭخەيدىكى كوممۇنىست پارتىيە ئەزالىرىنى تازىلاشقا باشلىدى.[1] 1927 - يىلى كۈزدىن 1928 - يىلى ئەتىيازغىچە، خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيەسى نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ئۈچۈن نەنچاڭ قوزغىلىڭى، كۈزلۈك ھوسۇل قوزغىلىڭى، گۇاڭجۇ قوزغىلىڭى، شياڭنەن قوزغىلىڭى ۋە شەرقىي خۇبېي قوزغىلىڭى قاتارلىقلارنى ئېلىپ باردى. بۇ قوزغىلاڭغا قاتناشقان قىسىملار خىتاي ئىشچى دېھقان ئىنقىلاب ئارمىيەسى دەپ ئاتالدى. 1928 - يىلى 5 - ئايدىن كېيىن قوشۇننىڭ ئىسمى قىزىل ئارمىيە قىلىپ ئۆزگەرتىلدى[2].

بىرىنچى قېتىملىق ئىچكى ئۇرۇش مەزگىلىدە خىتاي كوممۇنىست ئارمىيەسى سان جەھەتتە زور دەرىجىدە ئازىيىپ بىرلا بازىسى قالدى. 1936 - يىلى 12- ئايدا شىئەن ۋەقەسىدىن كېيىن، گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيە ئىچكى ئۇرۇشنى توختىتىپ، ئۆزئارا ئىككىنچى ھەمكارلىقنى باشلىدى. 1937 - يىلى 7- ئىيۇل ياپونغا قارشى ئۇرۇش پارتلىغاندىن كېيىن، قىزىل ئارمىيەنىڭ ئاساسلىق كۈچى دۆلەت ئىنقىلابى ئارمىيەسىنىڭ 81- كورپۇسىغا ئۆزگەرتىلدى.) سەككىزىنچى ئارمىيە) 1937 - يىلى 10 - ئاينىڭ 12 - سەككىز ۋىلايەت، 13 رايوندىكى قىزىل ئارمىيە ۋە پارتىزانلار قايتىدىن دۆلەت ئىنقىلابى ئارمىيەسىنىڭ يېڭى 4 - ئارمىيەسىگە ئۆزگەرتىلدى[3]. بۇ مەزگىلدە 8 - ئارمىيە ۋە يېڭى 4 - ئارمىيە ئۆز كۈچىنى ساقلاپ قىلىش ئۈچۈن ئاساسلىقى پارتىزانلار تاكتىكىسىنى ئىشلىتىپ، ياپونلار بىلەن كەڭ كۆلەملىك جەڭ قىلىشتىن ساقلاندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ياپون ئارمىيەسىنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن يەرلىرىنى ئىگىلەپ، شەرقىي شىمالدا نۇرغۇن بازا قۇرۇۋالدى. يەرلىك ئاھالىدىن زور كۆلەمدە قوشۇن توپلاپ، مۇنتىزىم قوشۇن سانىنى 1 مىليون 200 مىڭغا يەتكۈزدى[4].

1946 - يىلى 6 - ئايدا ياپونغا قارشى ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن، گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيە ئوتتۇرىسىدا ئىككىنچى قېتىملىق ئىچكى ئۇرۇش پارتلىدى. 1946 - يىلى 10 – ئاينىڭ 3 - كۈنى «ئازادلىق كۈندىلىك گېزىتى»

تۈنجى قېتىم «خىتاي خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى» نامىنى رەسمىي ئوتتۇرىغا قويدى. 1947 - يىلى 10 - ئۆكتەبىر «خىتاي خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ خىتابنامىسى» ئېلان قىلىندى. 1948 - يىلىنىڭ بېشىدا، پۈتۈن ئارمىيەنىڭ بارلىق قىسىملىرى خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى دەپ ئۆزگەرتىلدى. 1949 - يىلى 4 - ئايدا دېڭىز ئارمىيەسى، 11 - ئايدا ھاۋا ئارمىيەسى، 1966 - يىلى 7 - ئايدا توپچىلار قىسمى، 1983 - يىلى زاپاس قىسىم قۇرۇلدى[5].

1949 - يىلى 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندا، ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ 5 مىليون 500 مىڭ ئەسكىرى بار ئىدى. 1950 - يىلى 4 - ئايدا خىتاي مەركىزى ھۆكۈمىتى ھەربىي خادىملارنىڭ ئومۇمىي سانىنى 5 مىليون 500 مىڭدىن تۆت مىليونغا قىسقارتىشنى قارار قىلدى. 1950 - يىلى مايدا، بېيجىڭدا خىزمەت يىغىنى ئۆتكۈزۈلۈپ، تەرتىپكە سېلىش ۋە قايتا تەشكىللەش پىرىنسىپى تۆۋەندىكىچە بېكىتىلدى: قۇرۇقلۇق ئارمىيەسى دۆلەت مۇداپىئە ئارمىيەسى ۋە جامائەت خەۋپسىزلىك قىسمى بولۇپ ئايرىلىدۇ؛ دۆلەت مۇداپىئە ئارمىيەسى ئۇرۇش ۋە تىنچ مەزگىلدىكى ئارمىيە دەپ ئىككىگە ئايرىلىدۇ. تەيۋەنگە ھۇجۇم قىلىشقا قاتناشقان ئەسكەرلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، دالا ئارمىيەسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلىدۇ ؛ جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگىنىنىڭ باشقۇرۇش ھەيئىتى قۇرۇلىدۇ.[6]

چوڭ كۆلەملىك ھەربىي سەپتىن چېكىندۈرۈش 1950 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا باشلاندى. 1951 - يىلىنىڭ بېشىدا 940 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم قىسقارتىلغان ئىدى. ئەمما شىمالىي كورىيە ئۇرۇشى پارتلىغاندىن كېيىن، خىتاي ئارمىيەسى قايتىدىن كۆپەيتىلىپ، 6 مىليون 270 مىڭغا يەتكۈزۈلدى. - 1958 يىلىنىڭ ئاخىرىدا 2 مىليون 400 مىڭغا ئازايدى. ئەمما كېيىن خىتاي - سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ يىرىكلىشىشى ۋە ھىندىستان - خىتاي چېگرا توقۇنۇشىنىڭ يۈز بېرىشى بىلەن ئەسكەر سانى يەنە بىر قېتىم شىددەت بىلەن ئۆرلەپ 1975 - يىلى 6 مىليون 100 مىڭغا يەتتى[7].

1960 - يىلدىن - يىلغىچە، خىتاي ئۆزى لايىھەلىگەن ۋە ئىشلەپچىقارغان يەر يۈزىدىن باشقۇرۇلىدىغان قىسقا ۋە ئوتتۇرا مۇساپىلىك بومبا ۋە تۇنجى ئاتوم بومبىسى، ھىدروگېن بومبىسىنى پارتلاتتى[8].

خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، خىتاي ئارمىيەسى 1950 - يىلدىكى كورىيە ئۇرۇشى، 1962 – يىلدىكى ھىندىستان - خىتاي چېگرا توقۇنۇشى، 1969 – يىلدىكى سوۋېت – خىتاي چېگرا توقۇنۇشى، 1979 - يىلدىكى ۋيېتنام - خىتاي ئۇرۇشى قاتارلىقلارنى باشتىن كەچۈردى ۋە 1979 – يىلدىكى ۋيېتنام ئۇرۇشىدىن باشقىسىدا ئاساسەن يېڭىلمىدى دېيىشكە بولىدۇ[9].

خىتاي ئارمىيەسى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى مەزگىلىدە ھەرخىل سىياسىي كۈچلەرنىڭ قورالىغا ئايلىنىپ قالدى ۋە ئارمىيە ئىچىدە چىرىكلىشىش، گۇرۇھۋازلىق ئەۋج ئالدى. 1979 – يىلدىكى ۋيېتنام بىلەن بولغان ئۇرۇشتا ئېغىر مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى ۋە ئەڭ ئاز 28 مىڭ ئەسكىرى ئۆلۈپ، 43 مىڭ ئەسكىرى يارىلاندى. بۇ مەغلۇبىيەت بىلەن قانچىلىك ئاجىزلاشقانلىقىنى ھېس قىلغان خىتاي ئارمىيەسى دېڭ شىياۋپىڭنىڭ يېتەكچىلىكىدە قايتىدىن تەشكىللىنىشكە باشلىدى. دېڭ شىياۋپىڭ تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، پۈتۈن خىزمەتنىڭ ئەڭ مۇھىم نۇقتىسى ئىقتىسادنى ۋە تېخنىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، بۇ ئارقىلىق ھەربىي تەرەققىياتقا ئۇل سېلىش كېرەكلىكىنى، بۇنىڭدىن كېيىن كەڭ كۆلەملىك ئۇرۇشنىڭ ئاساسەن بولمايدىغانلىقى،

كىچىك رايون خاراكتېرلىك ئۇرۇش بولۇش ئېھتىماللىقىنىڭ چوڭلۇقى، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇرۇشنىڭ زامانىۋى قوراللار ۋە تېخنىكىلار بىلەن بولىدىغان زامانىۋى ئۇرۇش ئىكەنلىكى، خىتاي ئارمىيەسىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن سانغا ئەمەس، سۈپەتكە ئەھمىيەت بېرىشى كېرەكلىكى ۋە كەلگۈسىدىكى زامانىۋى ئۇرۇشقا ماسلىشالايدىغان ئارمىيە قۇرۇش كېرەكلىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ خىتاي ئارمىيەسىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تەرەققىيات يۆلىنىشىنى بەلگىلەيدىغان مۇھىم بىر قارار ئىدى. بۇ قاراردىن كېيىن خىتاي ئارمىيەسى قۇرۇقلۇق ئارمىيەسىنى مەركەز قىلغان، سان جەھەتتىكى غايەت زور ئۈستۈنلۈككە تايانغان ئارمىيەدىن قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئاساسىدا باشقا ئارمىيەلەرنىمۇ تەڭ تەرەققىي قىلدۇرىدىغان، سان جەھەتتە زىيادە كۆپ بولمىغان، ھەرىكەتچانلىقى كۈچلۈك، يۇقىرى تېخنىكىغا تايانغان، قۇرۇلما جەھەتتىن ئاددىيلىشىشقا قاراپ يۈزلەنگەن ئارمىيە يولىغا قاراپ مېڭىشقا باشلىدى. ئەمما دۆلەتنىڭ ئەڭ مۇھىم خىزمىتى ئىقتىساد ۋە سانائەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇش بولغاچقا، ھەربىي خام چوتى ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى، دۆلەت خىتاي ئارمىيەسىنىڭ تەرەققىياتىنى يېتەرلىك ئىقتىساد بىلەن تەمىنلىيەلمىدى[10].

1985 - يىلى 7 – ئاينىڭ 11 - كۈنى ئەينى ۋاقىتتىكى مەركىزىي ھەربىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى دېڭ شياۋپىڭنىڭ رەھبەرلىكىدە، خىتاي كومپارتىيەسى مەركىزى ھەربىي كومىتېتى «ھەربىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى، تەرتىپكە سېلىش ۋە قايتا تەشكىللەش پىلانى»نى تەستىقلىدى. تەلەپكە ئاساسەن، سىستېمىنى ئىسلاھ قىلىش ۋە قايتا تەشكىللەشنى تەرتىپكە سېلىش ئېلىپ بېرىلدى.1987 - يىلغا كەلگەندە، خىتاي خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ ئومۇمىي سانى 4 مىليون 238 مىڭدىن 1990 - يىلغا كەلگەندە، 3 مىليون 199 مىڭغا ئازايتىلىپ، جەمئىي 1 مىليون 39 مىڭ ئادەم قىسقارتىلدى. بۇنىڭدىن باشقا، ئەسلىدىكى 11 چوڭ ھەربىي رايون تەرتىپكە سېلىنىپ، يەتتە ھەربىي رايون قىلىپ ئۆزگەرتىلدى، قۇرۇقلۇق ئارمىيەسى ئارمىيە گورۇپپىسى (Army Group) ۋە قۇرۇقلۇق ئاۋىياتسىيە ئارمىيەسى قۇرۇلدى، تېخنىكىلىق ئەسكەرلەرنىڭ نىسبىتى ئاشۇرۇلدى[11]. بۇ خىتاي ئارمىيەسىنى ئىستراتېگىيەلىك قۇرۇلمىلىق تەڭشەشنىڭ باشلانغانلىقىنىڭ بەلگىسى دېيىشكە بولىدۇ.

نۇرغۇن مۇتەخەسسىسلەر 1993 – يىلىنى خىتاينىڭ ئارمىيە زامانىۋىلاشتۇرۇش قەدىمىنىڭ باشلىنىشى دەپ قارايدۇ[12]. جياڭ زېمىن ھاكىمىيەت بېشىغا كەلگەندىن كېيىن، ئەسكەر قىسقارتىش ۋە ئارمىيەنىڭ تېخنىكا سەۋىيەسىنى ئاشۇرۇشنى تېخىمۇ كۈچەپ داۋام قىلدى. 1991 - يىلى، سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلىنىپ، سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى ئاخىرلاشتى، بۇنىڭ بىلەن خىتايغا بولغان ھەربىي ۋە سىياسىي بېسىم زور دەرىجىدە ئاشتى. 1991 – يىلى ئامېرىكا ئارمىيەسىنىڭ پارس قولتۇقى ئۇرۇشىدىكى ئىلغار قوراللىرى ۋە جەڭ تاكتىكىلىرى خىتاينى قاتتىق چۆچۈتتى. 1996 - يىلىدىكى تەيۋەن بوغۇزى كرىزىسى خىتاينىڭ ئارمىيەنى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىرادىسىنى تېخىمۇ چىڭىتتى. ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقى ۋە كەمچىلىكىدىن خەۋەردار بولغان خىتاي بارلىق تىرىشچانلىقى بىلەن ئارمىيەنى زامانىۋىلاشتۇرۇشنى تېزلەتتى. 1990 - يىلىدىن 2000 - يىلغىچە 700مىڭ ئەسكەر قىسقارتىلدى. جياڭ زېمىن، ھەربىي ئىستراتېگىيە ۋە رەھبەرلىك قۇرۇلمىسى قاتارلىقلاردا زور ئۆزگىرىشلەر ئېلىپ باردى. 1999 - يىلىدىن باشلاپ ھەربىي خامچوت تېز سۈرئەتتە ئېشىشقا باشلىدى. رۇسىيە ۋە باشقا دۆلەتلەردىن ئىلغار قوراللارنى سېتىۋېلىش بىلەن

بىرگە قورال – ياراق تەتقىقاتىنى تېزلەتتى[13].

خۇ جىنتاۋنىڭ مەزگىلىدە، ئارمىيەنىڭ زامانىۋىلىشىش قەدىمى تېخىمۇ تېز ئىلگىرىلەشكە باشلىدى. خۇ جىنتاۋ «يۇقىرى تېخنىكىلىق شارائىتتا ئۇرۇشتا غەلىبە قىلىش» ئىستراتېگىيەلىك سىياسىتىنى ئۆزگەرتىپ «ئۇچۇر تېخنىكىسى شارائىتىدا ئۇرۇشتا غەلىبە قىلىش»نى ئوتتۇرىغا قويىدى. خىتاينىڭ رەقەملىك ۋە ئۇچۇر سىستېمىسىنى كۈچەيتىپ، تور ئىقتىدارى ۋە بىرلەشمە ھەربىي ھەرىكەتنىڭ ئومۇمىي قوماندانلىق قۇرۇلمىسىنى ئاشۇرۇشقا تىرىشتى. باشقىچە ئېيتقاندا، يېڭى ئەسىرنىڭ باشلىنىشى بىلەن، ئەسكىرىي زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ نىشانى C4SIR (قوماندانلىق قىلىش، كونترول قىلىش، ئالاقە، كومپيۇتېر، ئاخبارات، نازارەت قىلىش ۋە رازۋېدكا قىلىش) بولۇپ قالدى. ئۇ يەنە 2004 - يىلى 12 – ئايدا«ھەربىيلەرنىڭ يېڭى تارىخى بۇرچى»نى جاكارلاپ، تۆت يېڭى ۋەزىپىنى ئوتتۇرىغا قويىدى ۋە بۇ ئارقىلىق ئارمىيەنى يېڭى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ بىلەن تەمىنلىدى. يېڭى ۋەزىپىنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنى خىتاي ئارمىيەسىنىڭ خىتاي كومپارتىيەسىنى قوغداش بىلەن بىرگە، خىتاينىڭ دۇنيادىكى مەنپەئەتلىرىنى قوغداش، شۇنداقلا دۇنياغا ئىچىلىپ خەلقئارالىق ھەربىي كۈچ بولۇش ئىدى. خۇ جىنتاۋنىڭ ئۇسۇلى گەرچە ئالاھىدە يېڭىلىق بولمىسىمۇ خىتاي ئارمىيەسى ئۈچۈن يېڭى ئىستراتېگىيە ۋە مەشغۇلات ئۇيۇقلىرىنى ئاچتى. 2011 - يىلى، لىۋىيەدىكى خىتاي پۇقرالىرىنى قۇتقۇزۇش ھەرىكىتى خىتاينىڭ دۇنيانىڭ باشقا جايلىرىدا ھەرىكەت ئېلىپ بېرىش قابىلىيىتىنىڭ نامايەندىسى بولۇپ قالدى[14].

2012 - يىلى شى جىنپىڭ ھاكىمىيەتكە كەلگەندىن كېيىن، ئىككى چوڭ قەدەم بىلەن خىتاي قوراللىق كۈچلىرىنىڭ خاراكتېرىنى تۈپتىن ئۆزگەرتتى. بىرىنچىسى 2013 - يىلى بولۇپ، ھەربىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى تەرىپىدىن يېڭى نەشر قىلىنغان رەسمىي ھەربىي قوللانما «ئىستراتېگىيە ئىلمى» (战略学) ئېلان قىلىندى[15]. خىتاي مەركىزى ھۆكۈمىتى بۇ قوللانمىدا خىتاينىڭ ئومۇمىي دۆلەت بىخەتەرلىك ئىستراتېگىيەسى، ئۇرۇشنىڭ بەش ئۆلچەملىك خاراكتېرى ۋە خىتاينىڭ يېڭى ئەسىردىكى سىياسىي رىقابەت ئەھۋالىنى ۋە كېيىنكى قەدەملىرىنى تەپسىلىي بايان قىلدى. ئىككىنچى چوڭ ئۆزگىرىش 2016 - يىلى يۈز بەرگەن بولۇپ، خىتاي كومپارتىيەسى تارىختىكى ئەڭ چوڭ ھەربىي ئىسلاھاتىنىڭ بىرىنى ئېلىپ باردى[16]. بۇ ئارقىلىق خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ خىتاي ئارمىيەسىدىكى تىزگىنلەش ھوقۇقى كۈچەيتىلىش بىلەن بىرگە، خىتاي ئارمىيەسىنىڭ زامانىۋىلىشىشىدا مۇھىم قەدەملەر ئېلىنغان بولدى. بۇ قەدەملەر ھەققىدە تۆۋەندە تەپسىلىي توختىلىمىز.

خىتاي ئارمىيەسىنىڭ قۇرۇلمىسى

رەھبەرلىك

خىتاي ئارمىيەسىنىڭ رەھبەرلىك ھوقۇقى ئەزەلدىن كوممۇنىست پارتىيەنىڭ قولىدا بولۇپ كەلدى. خىتاي ئارمىيەسىنىڭ تولۇق ئىسمى «خىتاي خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى» بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئارمىيە خىتاي كوممۇنىست پارتىيەسىنىڭ ئارمىيەسى. 1925 - يىلى خىتاي كومپارتىيەسى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تەكلىپى بىلەن مەركىزى ھەربىي كومىتېتى قۇرۇشنى قارار قىلدى. 1954 - يىلى خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ

مەركىزى ھەربىي كومىتېتى ھەربىي ھوقۇقنى قولىغا ئالدى. 1982 - يىلى 12 - ئاينىڭ 4 - كۈنى، بەشىنچى نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 5 - ئومۇمىي يىغىنى «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ئاساسىي قانۇنى» نى ماقۇللىدى. 3 - بابىدىكى «دۆلەت ئورگانلىرى» بۆلۈمىنىڭ 4 - ماددىسىغا ئاساسەن «مەركىزىي ھەربىي كومىتېتى» قۇرۇلدى[17].

بۇ خىتاي كوممۇنىست پارتىيەسى ھەربىي كومىتېتى بىلەن خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى ھەربىي كومىتېتى بىرلەشكەن ئورگان، ئىككى ھەربىي كومىتېتنىڭ ئورتاق نامى «مەركىزىي ھەربىي كومىتېت »بولۇپ، خىتاي ئارمىيەسى ۋە ساقچى قىسمىنىڭ ئەڭ چوڭ قوماندانلىق مەركىزى ھېسابلىنىدۇ. ئادەتتە بۇ ئىككى ئورگاننىڭ ئەزالىرى ئوخشاش بولىدۇ.

خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيەسى خىتاي ئارمىيەسىنىڭ مۇتلەق رەھبەرلىكىنى كونترول قىلىدۇ، پەقەت خىتاي كومپارتىيەسىلا ئارمىيەدىكى ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەرنى تەيىنلىيەلەيدۇ. كوممۇنىست ياشلار ئىتتىپاقىدىن باشقا ھەر قانداق پارتىيە، سىياسىي تەشكىلات ياكى ئورگاننىڭ خىتاي ئارمىيەسى ئىچىدە تەشكىلات قۇرىشى، ئەزا قوبۇل قىلىشى مەنئى قىلىنىدۇ. خىتاي ئارمىيەسىنىڭ ھەر دەرىجىلىك ھەربىي قىسىملىرىدا ھەربىي ۋە سىياسىي خىزمەتكە مەسئۇل ئىككى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى مەۋجۇت[18].

ئىدارە ئورگانلىرى

2016 - يىلىدىكى ئۆزگىرىشلەردىن كېيىن خىتاي ئارمىيەسى، باش ئىشخانا، بىرلەشمە قوماندانلىق ئىشتابى، سىياسىي خىزمەت ئىشخانىسى، ئارقا سەپ ئىشخانىسى، ئەسلىھە تەرەققىيات بۆلۈمى، مەشىق باشقۇرۇش بۆلۈمى، دۆلەت مۇداپىئە سەپەرۋەرلىك بۆلۈمى، ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى، سىياسىي - قانۇن كومىتېتى،پەن - تېخنىكا كومىتېتى، ئىستراتېگىيەلىك پىلان ئىشخانىسى، ئىسلاھات ۋە تەشكىللەش ئىشخانىسى، خەلقئارا ھەربىي ھەمكارلىق ئىشخانىسى، ئىقتىسادىي تەپتىش ئىشخانىسى، ئومۇمىي ئىشلارنى باشقۇرۇش ئىدارىسى قاتارلىق 15 ئىجتىمائىي ئورگاندىن تەركىب تاپىدۇ[19].

ھەربىي رايون

خىتاي ئارمىيەسى ھەربىي رايونى ئەنئەنىسى بۇرۇندىن داۋاملاشقان بىر قائىدە بولۇپ، كۆپ قېتىملىق ئۆزگىرىشنى باشتىن كەچۈردى. 1956 - يىلى 13 ھەربىي رايونغا بۆلۈنگەن خىتاي ئارمىيەسى 1980 - يىللاردا يەتتە ھەربىي رايون قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. 2016 - يىلىغا كەلگەندە نەنجىڭ مەركەزلىك شەرقىي ھەربىي رايون، چېڭدۇ مەركەزلىك غەربىي ھەربىي رايون، شىنياڭ مەركەزلىك شىمالىي ھەربىي رايون، گۇاڭجۇ مەركەزلىك جەنۇبىي ھەربىي رايون ۋە بېيجىڭ مەركەزلىك مەركىزىي ھەربىي رايون دەپ بەش ھەربىي رايونغا ئۆزگەرتىلدى[20].

قۇرۇقلۇق ئارمىيەسى

خىتاي قۇرۇقلۇق ئارمىيەسى 1927 - يىلى 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنىنى ئۆزىنىڭ رەسمىي قۇرۇلغان ۋاقتى دەپ قارايدۇ. خىتاينىڭ ئارمىيە ئىسلاھاتىدىن كېيىن 2015 – يىلى 12 - ئاينىڭ 31 - كۈنى يېڭىدىن تەشكىللەنگەن خىتاي قۇرۇقلۇق ئارمىيەسى خىتاي ئارمىيەسىنىڭ ئاساسلىق كۈچى ھېسابلىنىدۇ. ھازىر 915 مىڭ ئەسكىرى بار بولۇپ، دۇنيانىڭ ئەڭ چوڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيەسى. خىتاي قۇرۇقلۇق ئارمىيەسى پىيادە ئەسكەرلەر قىسمى، بىرونېۋىك قىسمى، زەمبىرەك قىسمى، ھاۋا مۇداپىئەسى قىسمى،قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئاۋىياتسىيە قىسمى، ئىنژېنېر قىسمى،

خىمىيەلىك مۇداپىئە قىسمى، ئۇچۇر ئالاقە قىسمى، ئېلېكترونلۇق قارشىلىشىش قىسمى، رازۋېدكا قىسمى قاتارلىقلاردىن تەركىب تاپقان.

دېڭىز ئارمىيەسى

خىتاي دېڭىز ئارمىيەسى 1949 - يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، دېڭىز ئارمىيەسى قۇرۇلغان نەچچە ئون يىلدىن بۇيان ئاساسلىقى، دېڭىزدىن مۇداپىئەلىنىش خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇپ، 21 - ئەسىرگە كىرگەندىن كېيىن تېز تەرەققىي قىلىپ، دېڭىزدا جەڭ قىلىش ۋە دېڭىز - ئوكيان مۇداپىئە ئىقتىدارىغا ئىگە دېڭىز ئارمىيەسى بولۇشقا باشلىدى. خىتاي دېڭىز ئارمىيەسى دېڭىز يۈزى ئۇرۇش پاراخوتى قىسمى، دېڭىز ئاستى پاراخوتى قىسمى، دېڭىز ھاۋا ئارمىيەسى قىسمى، دېڭىز ئارمىيەسى قۇرۇقلۇقتا جەڭ قىلىش قىسمى ۋە دېڭىز قىرغىقى مۇداپىئە قىسمى قاتارلىق بەش قىسىمدىن تەركىب تاپقان[21]. دېڭىز ئارمىيەسىنىڭ پاراخوت قىسمى ئۇرۇش پاراخوتى قىسىملىرى ۋە مۇلازىمەت پاراخوتى قىسىملىرىدىن تەركىب تاپقان.

ھاۋا ئارمىيەسى

خىتاي ھاۋا ئارمىيەسى 1949 - يىلى 11 - ئاينىڭ 11 - كۈنى قۇرۇلغان. 70 يىلغا يېقىن تەرەققىياتنى باشتىن كەچۈرگەن خىتاي ھاۋا ئارمىيەسى، كۈچلۈك ھاۋا مۇداپىئە ۋە ھۇجۇم قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە ھاۋا ئارمىيەسى ھالىغا كەلدى. خىتاي ھاۋا ئارمىيەسى ئاۋىياتسىيە قىسمى، ھاۋا مۇداپىئەلىنىش قىسمى، پاراشوت قىسمى، ئۇچۇر ئالاقە قىسمى، رادار قىسمى، ئېلېكترونلۇق قارشىلىشىش قىسمى، خىمىيەلىك مۇداپىئە قىسمى، رازۋېدكا قىسمى قاتارلىقلاردىن تەركىب تاپقان.[22].

راكېتا ئارمىيەسى

خىتاي ئارمىيەسىنىڭ راكېتا ئەترىتى 1966 - يىلى 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى قۇرۇلغان بولۇپ، ئەسلىدە «خىتاي خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ ئىككىنچى زەمبىرەك ئەترىتى» دەپ ئاتالغان. 2015 - يىلى 12 - ئاينىڭ 31 - كۈنى ئىككىنچى زەمبىرەك ئەترىتى «راكېتا ئارمىيەسى» گە ئۆزگەرتىلگەن. راكېتا ئارمىيەسى ئىستراتېگىيەلىك باشقۇرۇلىدىغان بومبا قىسىملىرى، تاكتىكىلىق ئەنئەنىۋى باشقۇرۇلىدىغان بومبا قىسىملىرى ۋە مۇناسىپ مەشغۇلات قوللاش تارماقلىرى (بۆلۈمى) دىن تەركىب تاپقان. بۇنىڭ ئىچىدە، ئىستراتېگىيەلىك باشقۇرۇلىدىغان يادرو بومبا قىسمى يادرو تەھدىتىنى توسايدىغان ئاساسلىق كۈچ. بۇ قىسىمغا مەركىزى ھەربىي ئىشلار كومىتېتى بىۋاستە قوماندانلىق قىلىدۇ[23].

ئىستراتېگىيەلىك ياردەم قىسمى

ئىستراتېگىيەلىك ياردەم قىسمى 2015 - يىلى 31 - دېكابىر قۇرۇلغان بىر قەدەر سىرلىق قىسىم. كۆزىتىشلەرگە قارىغاندا، ئۇ ئېلېكترونلۇق ئۇرۇش، تور ئۇرۇشى، پىسخولوگىيەلىك ئۇرۇش، سۈنئىي ھەمراھ بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىشلارغا مەسئۇل. بۇ قىسىم باش ئىشتاب، سىياسىي خىزمەت بۆلۈمى، ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى، تور سىستېمىسى بۆلۈمى، ئالەم قاتناش سىستېمىسى بۆلۈمى قاتارلىقلاردىن تەركىب تاپقان.

ئەشيا ئوبوروتىغا كاپالەتلىك قىلىش بىرلەشمە قىسمى

ئەشيا ئوبوروتىغا كاپالەتلىك قىلىش بىرلەشمە قىسمى 2016 - يىلى 9 - ئايدا قۇرۇلغان بولۇپ، ئارمىيەنىڭ قورال - ياراق ۋە باشقا بۇيۇملىرىنى ساقلاش، داۋالاش مۇلازىمىتى، قاتناش ۋە يەتكۈزۈش، نېفىت تۇرۇبا يولى، قۇرۇلۇش، قۇرۇلۇشنى باشقۇرۇش، زاپاس مۈلۈك باشقۇرۇش، قورال - ياراق ۋە ھەربىي ئەشيالارنى سېتىۋېلىش قاتارلىق ئارقا سەپ ئىشلىرىغا مەسئۇل[24].

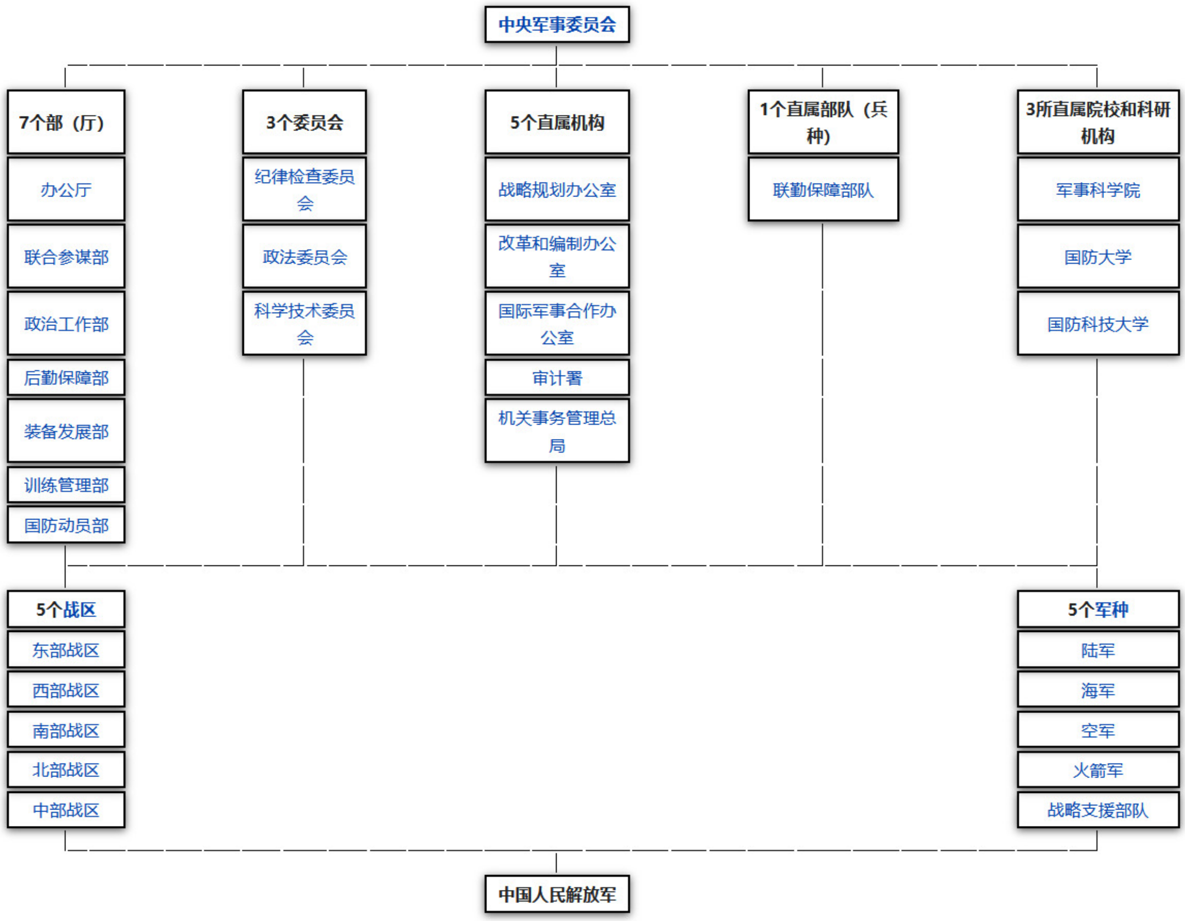

خىتاي ئارمىيەسىنىڭ ئارمىيەنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قەدەملىرى

1997 - يىلى ئەينى ۋاقىتتىكى خىتاي رەئىسى ۋە مەركىزىي ھەربىي كومىتېتى رەئىسى جياڭ زېمىن 1998 - يىلىدىن 2050 - يىلىغىچە بولغان ۋاقىتنى ئۈچكە بۆلۈپ، ئارمىيەنى ئۈچ باسقۇچلۇق زامانىۋىلاشتۇرۇش پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويىدى[25]. بۇنىڭ بىلەن خىتاينىڭ ئارمىيەنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قەدىمى تېخىمۇ تېز ۋە كۈچلۈك شەكىلدە داۋام قىلدى. شى جىنپىڭ ھاكىمىيەتكە چىققاندىن كېيىن، ئارمىيەنىڭ قۇرۇلمىسى ۋە ئىستراتېگىيەسىدە زامانىۋىلاشتۇرۇش قەدىمى تېخىمۇ چوڭقۇر ۋە كۈچلۈك بىر شەكىلدە داۋام قىلىۋاتىدۇ.

ھەربىي ئىستراتېگىيەسىدىكى ئۆزگىرىشلەر

خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن تارتىپ 1993 – يىلىغىچە خىتاي ئارمىيەسى دۆلەتنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداش، مۇداپىئەنى ئاساس قىلىش، دۈشمەننى باشلاپ كىرىپ يوقىتىش،ئادەم كۈچى ئەۋزەللىكىدىن پايدىلىنىپ، ئۇرۇشنى ئۇزۇنغا سوزۇپ، دۈشمەننى ھالسىزلاندۇرۇش قاتارلىق ماۋزېدۇڭ ئوتتۇرىغا قويغان «خەلق ئۇرۇشى» ئىستراتېگىيەسىدە مېڭىپ كەلدى. گەرچە 1980 - يىلى «ھازىرقى زامان شارائىتىدا خەلق ئۇرۇشىدا غەلىبە قىلىش» دېگەننى ئوتتۇرىغا قويغان بولسىمۇ، خىتاي ئارمىيەسىدە كۆرۈنەرلىك چوڭ

ئۆزگىرىش بولمىدى. 1993 - يىلى جياڭ زېمىن «زامانىۋى تېخنىكا، بولۇپمۇ يۇقىرى تېخنىكىلىق شارائىتتا كىچىك ۋە رايون خاراكتېرلىك ئۇرۇشلاردا غەلىبە قىلىش» دېگەننى ئوتتۇرىغا قويدى[26]. بۇنىڭ بىلەن بۇرۇنقى مۇداپىئەنى ئاساس قىلغان ئىستراتېگىيەنى ئاكتىپ ھۇجۇم قىلىشقا تەييار تۇرۇشقا ئۆزگەرتتى. بۇ خىتاي ئارمىيەسىنىڭ ھەربىي ئىستراتېگىيەسىدىكى مۇھىم ئۆزگىرىش دېيىشكە بولىدۇ. 1993 - يىلىدىن بۇرۇنقى ھەربىي ئىستراتېگىيە خىتاينى سىرتقى كۈچلەرنىڭ ھۇجۇمىدىن قوغداشنى ئاساس قىلغان بولسا، ئەمدى ۋاقتى كەلگەندە دۆلەت مەنپەئەتى ئۈچۈن جەڭ قىلىشقا تەييار تۇرغان بىر ئارمىيە قۇرۇش يولىغا قەدەم قويدى دېيىشكە بولىدۇ. 2004 - يىلى خۇجىنتاۋ « ئۇچۇرلاشقان شارائىتتا كۆلەملىك جەڭدە غەلىبە قىلىش» ئىستراتېگىيەسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇنىڭ بىلەن بىرگە خىتاينىڭ كونسېرى چوڭقىيىۋاتقان مەنپەئەت چەمبىرىكىنى قوغداش ئۈچۈن خىتاي ئارمىيەسىگە تۆت تۈرلۈك تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى. 1. خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ كۈچىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش؛ 2. دۆلەت تەرەققىياتىنىڭ مۇھىم ئىستراتېگىيەلىك پۇرسەت دەۋرىنى كۈچلۈك بىخەتەرلىك كاپالىتى بىلەن تەمىنلەش؛ 3. دۆلەت مەنپەئەتىنى قوغداش ئۈچۈن كۈچلۈك ئىستراتېگىيەلىك كاپالەت تەمىنلەش؛ 4. دۇنيانىڭ تىنچلىقىنى قوغداش ۋە ئورتاق تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈرۈشتە مۇھىم رول ئويناش؛ بۇ خىتاي ئارمىيەسىنىڭ يېڭى دەۋردىكى ئىستراتېگىيەلىك ۋەزىپىسىنىڭ رەسمىي ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى ئىدى[27]. 2012 - يىلى شى جىنپىڭ ھاكىمىيەتكە چىققاندىن كېيىن،«خىتاي چۈشى»نىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى بىلەن خىتاينىڭ ھەربىي ئىستراتېگىيەسىدە چوڭ ئۆزگىرىش بولدى. 2015 – يىلى خىتاي يېڭى ئېلان قىلغان «خىتاينىڭ ھەربىي ئىستراتېگىيەسى» ھۆججىتىدە «دۆلەت بىخەتەرلىكى ۋە تەرەققىيات مەنپەئەتىنى قوغداشنىڭ يېڭى تەلپىگە ماسلىشىش، پايدىلىق ئىستراتېگىيەلىك ۋەزىيەت يارىتىش ئۈچۈن ھەربىي كۈچ ۋە ۋاسىتىلەرنى ئىشلىتىشكە تېخىمۇ ئەھمىيەت بېرىش، ھەربىي ۋە خەلقنى بىر گەۋدىلەشتۈرۈش يولىدا چىڭ تۇرۇپ، دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي قۇرۇلۇشىنى ئاكتىپ قوللاپ، جەمئىيەتنىڭ ئومۇمىي مۇقىملىقىنى قەتئىي قوغداش، جۇڭخۇا مىللىتىنىڭ ئۇلۇغ گۈللىنىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش پىلانىنى كۈچلۈك كاپالەت بىلەن تەمىنلەش» دەپ كۆرسىتىلدى.

2019 - يىلىدىكى «دۆلەت مۇداپىئەسى» ناملىق ئاق تاشلىق كىتابىدا خىتاينىڭ دۆلەت مۇداپىئە ئىستراتېگىيەسى «خىتايغا بولغان تاجاۋۇزچىلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە قارشى تۇرۇش، دۆلەتنىڭ سىياسىي ئامانلىقى ۋە جەمئىيەت تەرتىپىنى قوغداش، تەيۋەننىڭ مۇستەقىللىق ھەرىكىتىنى چەكلەش ۋە قارشى تۇرۇش، خەلقئارالىق بۆلگۈنچى كۈچلەرگە زەربە بېرىش» دەپ كۆرسىتىلدى[28].

قۇرۇلمىدىكى ئۆزگىرىشلەر

خىتاينىڭ ھەربىي قۇرۇلمىسى شى جىنپىڭ زامانىدا ئەڭ چوڭ ئۆزگىرىشنى باشتىن كەچۈردى. 2015 - يىلى 11 - ئايدا، مەركىزى ھەربىي ئىشلار كومىتېتى سابىق ھەربىي ئىشلار كومىتېتى رەھبەرلىكىدىكى ئازادلىق ئارمىيەنىڭ تۆت چوڭ بۆلۈمىنى (ئەشيا ئوبوروتى بۆلۈمى، باش ئىشتاب بۆلۈمى، سىياسىي بۆلۈم ۋە قورال - ياراغ بۆلۈمى) بىر يۇقىرىدا كۆرسەتكەن 15 بۆلۈم قىلىپ ئۆزگەرتتى[29]. بۇنىڭ بىلەن خىتاي كوممۇنىست پارتىيەسىنىڭ ئارمىيە ئىچىدىكى تەسىرى تېخىمۇ كۈچەيتىلدى.

2015 - يىلى 12 - ئاينىڭ 31 - كۈنى، قۇرۇقلۇق ئارمىيەسى رەھبەرلىكىدىكى راكېتا ئارمىيەسى

ۋە ئىستراتېگىيەلىك ياردەم قىسمى رەسمىي قۇرۇلدى[30]. 2016 - يىلى 9 - ئايدا ئەشيا ئوبوروتىغا كاپالەتلىك قىلىش بىرلەشمە قىسمى قۇرۇلدى[31]. قۇرۇقلۇق ئارمىيەسى رەھبەرلىك قاتلىمىنىڭ تەسىس قىلىنىشى خىتاي ئارمىيەسىدە قۇرۇقلۇق ئارمىيە قىسمىنىڭ باشقا قىسىملاردىن ئۈستۈن بولۇش ئەندىزىسىنى بۇزغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. بۇنىڭدىن بۇرۇن قۇرۇقلۇق ئارمىيە قوماندانلىرى ئارمىيە ئىچىدە ئاساسلىق ئورۇندا تۇراتتى. بۇنىڭ بىلەن خىتاي ئارمىيەسىنىڭ قۇرۇلمىسى ۋە ھەرىكەتچانلىقىدا چوڭ ئۆزگىرىش بولدى.

بۇنىڭدىن باشقا يەتتە ھەربىي رايون شەرقىي ھەربىي رايون، غەربى ھەربىي رايون، شىمالىي ھەربىي رايون، جەنۇبىي ھەربىي رايون، مەركىزىي ھەربىي رايون دەپ بەش ھەربىي رايونغا ئۆزگەرتىلدى. 2016 - يىلى 1 - ئايدا، ئازادلىق ئارمىيە مەركىزىي سىياسىي بۆلۈمى ۋە ئازادلىق ئارمىيە سىياسىي - قانۇن كومىتېتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، مەركىزىي ھەربىي كومىتېتنىڭ سىياسىي - قانۇن كومىتېتى قۇرۇلدى[32].

ئارمىيەدىكى ئۆزگىرىشلەر

قۇرۇقلۇق ئارمىيەسى خىتاي ئارمىيەسىنىڭ ئەڭ چوڭ كۈچى بولۇپ، ئۇزۇندىن بۇيان ئەڭ مۇھىم كۈچ دەپ قارىلىپ كەلمەكتە. ئەمما بېيجىڭ كۈچلۈك دېڭىز ۋە ھاۋا ئىقتىدارىغا ئىگە بىر گەۋدىلەشكەن ئارمىيە قۇرۇپ چىقىشنى پىلانلىغانلىقى ئۈچۈن ئىسلاھاتنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ئۇنىڭ قوماندانلىق قۇرۇلمىسىنى ئىخچاملاش. كىچىك، چاققان ئورۇنلارنى قۇرۇپ، تۆۋەن دەرىجىلىك قوماندانلارغا ھوقۇق بېرىش ئىدى. خىتاي قۇرۇلمىدىكى بۇ ئۆزگىرىشلەردىن باشقا قۇرۇقلۇق ئارمىيەسىنىڭ قوراللىرىنى يېڭىلىماقتا. مەسىلەن، ئۇنىڭ يېڭى تىپتىكى 15Type تىپلىق تانكىسى 2018 - يىلى ئىشلىتىشكە كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، شىزاڭ قاتارلىق ئېگىزلىك رايونلىرىدا ئىشلىتىشكە بولىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا 20 - Z تىپلىق تىك ئۇچار ۋە نۇرغۇن ئىلغار تىپلىق ئۇچقۇچىسىز ئايروپىلانغا ئىگە[33].

دېڭىز ئارمىيەسى خىتاينىڭ ئەڭ تېز تەرەققىي قىلغان ئارمىيەسى ھېسابلىنىدۇ. دېڭىز ئارمىيەسىنىڭ تەخمىنەن 255 مىڭ ئاكتىپ ئەسكىرى ۋە 500 دىن ئارتۇق پاراخوتى بار. بۇنىڭ ئىچىدە ئىككى ئاۋىياماتكا (بىرىنى ئۆزى ياسىغان، بىرىنى ئۇكرائىنادىن سېتىۋالغان)، سەككىز پېرىستاندىكى دېسانت پاراخوتى، 130 دىن ئارتۇق سۇ يۈزى ئۇرۇش پاراخوتى، جەمئىي 350 ئۇرۇش پاراخوتىغا ئىگە بولۇپ، ئامېرىكانىڭ 293 ئۇرۇش پاراخوتىدىن خېلىلا كۆپ. 2019 - يىلى، خىتاي تۇنجى يۇشېن سىنىپىدىكى LHA 075 تىپلىق ئامفىباب ھۇجۇم پاراخوتىنى ياساپ چىقتى. خىتايدا ئىشلەپ چىقىرىلغان ئىككىنچى ئاۋىياماتكا 2024 - يىلى رەسمىي ئىشلىتىلىشكە باشلايدۇ. خىتاي دېڭىز ئارمىيەسى ئاكتىپ مۇلازىمەتتىكى پاراخوت سانى جەھەتتە دۇنيا بويىچە بىرىنچى، ئاكتىپ مۇلازىمەتتىكى پاراخوتلارنىڭ ئومۇمىي تونىنسى جەھەتتە دۇنيا بويىچە ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ، ئۇ ئاسىيا - تىنچ ئوكيان رايونىدىكى ئەڭ چوڭ دېڭىز قوراللىق كۈچى. ئامېرىكا دېڭىز ئارمىيەسىدىن قالسىلا دۇنيادىكى ئەڭ كۈچلۈك دېڭىز ئارمىيەسى ھەربىي كۈچى دەپ قارىلىدۇ[34]. ئامېرىكانىڭ 2020 - يىللىق خىتاي ھەربىي كۈچى دوكلاتىدا خىتاي دېڭىز ئارمىيەسىنىڭ كۈچىگە ئالاھىدە ئورۇن بېرىلگەن بولۇپ، دېڭىز ئارمىيەسىنىڭ كەلگۈسىدە ئامېرىكادىن ئېشىپ كېتىش ئېھتىمالى بارلىقى ئوتتۇرىغا قويۇلغان[35].

2020 - يىلىغا قەدەر خىتاي ھاۋا ئارمىيەسىنىڭ تەخمىنەن 398 مىڭ ئاكتىپ ئەسكىرى بار. خىتاي ئەزەلدىن ھاۋا ئارمىيەسىنىڭ كۈچىنى رەسمىي ئاشكارىلىمايدىغانلىقى ئۈچۈن چەت ئەل

مەنبەلىرىنىڭ مۆلچەرىچە خىتاينىڭ ئاكتىپ مۇلازىمەتتە 3200 دىن ئارتۇق ھەربىي ئايروپىلانى بار ئىكەن. بۇلار 2000 دىن ئارتۇق كۈرەشچى ئايروپىلان، 400 دىن ئارتۇق بومباردىمانچى ئايروپىلان، 450 تىن ئارتۇق ئۇۋچى بومباردىمانچى ئايروپىلان، 450 تىن ئارتۇق ھاۋادا ماي قاچىلىغۇچى ۋە تىرانسپورت ئايروپىلانى، ھەر خىل ئېلېكترونلۇق ئۇرۇش ئايروپىلانلىرى ۋە ھۇجۇم قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە مەشقاۋۇل ئايروپىلانلىرى، كۆپ ساندىكى ئۇچقۇچىسىز ئايروپىلان قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ئىچىدە، H - 6K، H - 6N, J - 20 گە ئوخشاش ئەڭ يېڭى تىپتىكى كۈرەشچى ئايروپىلانلارمۇ بار[36].

راكېتا ئارمىيەسى خىتاينىڭ ئەنئەنىۋى ۋە يادرو باشقۇرۇلىدىغان بومبىسىنى قوغداشقا مەسئۇل بولۇپ، 2015 - يىلىدىكى ئىسلاھات مەزگىلىدە مۇستەقىل قىسىم بولۇپ قۇرۇلغان. ئۇنىڭ تەخمىنەن 120 مىڭ ئاكتىپ ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان ئەسكىرى بار. خىتاي يادرو قورال ئامبىرىنى داۋاملىق ئاشۇرماقتا ۋە ئىقتىدارىنى زامانىۋىلاشتۇرماقتا. (2019 - يىلىدىكى يادرو ئوق بېشى 290 دانە[37]) بۇنىڭ ئىچىدە ئامېرىكانىڭ غەربىي تىنچ ئوكيان ئۇرۇش پاراخوتىنى نىشانلىيالايدىغان پاراخوتقا قارشى باللىستىك باشقۇرۇلىدىغان بومبا ياساش قاتارلىقلارمۇ بار[38]. خەۋەرلەرگە قارىغاندا خىتايدا ئەڭ يىراق مۇساپىلىك باللىستىك باشقۇرۇلىدىغان بومبا ۋە چارلىغۇچى باشقۇرۇلىدىغان بومبا بار بولۇپ، تاكى يېقىنقى مەزگىللەرگىچە ئامېرىكا ۋە رۇسىيەنىڭ بۇنداق قورال ئىشلەپچىقىرىشى چەكلەنگەن[39].

بۇنىڭدىن باشقا خىتاينىڭ دېڭىز ئاستى تەكشۈرۈش سىستېمىسى، ئاۋىياماتكىدىن خەۋەر بېرىش ۋە مۇداپىئەلىنىش سىستېمىسى، ھاۋا مۇداپىئەلىنىش سىستېمىسى، رادار، ئېلېكترونلۇق ئۇرۇش سىستېمىسى، سۈنئىي ھەمراھ ۋە ئالەم تېخنىكىسى قاتارلىقلار دۇنيانىڭ ئالدىنقى سەۋىيەسىگە يەتكەن بولۇپ، ئاسىيا تىنچ ئوكيان ۋە ھىندى تىنچ ئوكيان تەۋەسىدە ئامېرىكانى ئۆز ئىچىگە ئالغان رەقىبلىرىگە زەربە بېرىش، ئېلېكترونلۇق كاشىلا بىلەن ھەربىي ھەرىكىتىنى ئاقسىتىش، يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ھۇجۇملارنى ئالدىن بىلىش ۋە توسۇش ئىقتىدارىغا ئىگە. بۇنىڭدىن باشقا خىتاي رۇسىيەدىن سېتىۋالغان كۈرەشچى ئايروپىلان، ھاۋا مۇداپىئە سىستېمىسى، رادار قاتارلىقلارنى يېڭىلاپ، ئۆزىنىڭ ئىلغار قوراللىرىنى تەتقىق قىلىشقا ۋە ئىشلەپچىقىرىشقا باشلىدى.

خىتاي ئارمىيەسى كۆپ ئەھۋالدا چەت ئەل ھەربىي ئەسلىھەلىرىگە، بولۇپمۇ رۇسىيەنىڭ ھەربىي ئەسلىھەلىرىگە تايانسىمۇ، ئەمما يېقىنقى نەچچە ئون يىلدا، خىتاي ھۆكۈمىتى دۆلەت ۋە خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى مۇداپىئە شىركەتلىرىگە كۆپلەپ مەبلەغ سالدى. خىتاي نۇرغۇن ئىلغار ئۇرۇش ئايروپىلانلىرى، ئاۋازدىن تېز باشقۇرۇلىدىغان بومبا، ئاۋىياماتكا، يادرو سۇ ئاستى پاراخوتى قاتارلىق ئەڭ يېڭى ۋە ئىلغار قوراللارنى تەتقىق قىلىۋاتىدۇ. شى جىنپىڭ ھەربىي ۋە پۇقرالار بىرلىشىشنى داۋاملىق تەكىتلەپ كېلىۋاتىدۇ. خىتايدىكى نۇرغۇن خۇسۇسىي شىركەتلەر چەت ئەل شىركەتلىرى ۋە ئۇنىۋېرسىتېتلىرى بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىپ، چەت ئەل تېخنىكىلىرىنى خىتاي ئارمىيەسىدە قوللىنىشقا شارائىت ھازىرلاپ بېرىۋاتىدۇ. بۇ ئازادلىق ئارمىيەنىڭ ئاپتوماتلاشتۇرۇش ۋە سۈنئىي ئىدراك ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىدا مۇھىم رول ئوينىماقتا. ھازىر خىتاي ئارمىيەسىنىڭ نۇرغۇن ئۈسكۈنىلىرى خىتايدا ياسىلىۋاتىدۇ. ئەمەلىيەتتە، SIPRI نىڭ 2020 - يىلىدىكى دوكلاتىغا قارىغاندا، خىتاي، ئامېرىكادىن قالسىلا دۇنيادىكى ئىككىنچى چوڭ قورال - ياراغ ئىشلەپچىقارغۇچى دۆلەت[40].

خىتاي ھەربىي كۈچىنىڭ چەت ئەللەرگە كېڭىيىشى

خىتاي «خىتاي چۈشى»نى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، خىتاينىڭ داۋاملىق تەرەققىي قىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىش، خەلقئارادىكى تەسىر كۈچىنى زورايتىش ۋە ئىقتىسادىي كۈچى ئارقىلىق سىياسىي كۈچ قازىنىش ئۈچۈن «يېڭى يىپەك يولى» قۇرۇلۇشى تۈرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇنىڭ بىلەن خىتاينىڭ دۇنيادىكى مەنپەئەت دائىرىسى كېڭىيىۋاتىدۇ ۋە خىتاي ئارمىيەسى خىتاينىڭ بۇ مەنپەئەت چەمبىرىكىنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. خىتاي بۇ تۈر ۋە باشقا مەنپەئەت دائىرىسىنى قوغداش ئاساسىدا ئوتتۇرا ئاسىيا ئۆلكىلىرى ۋە باشقا ئاسىيا ئافرىقا ئۆلكىلىرى بىلەن بىخەتەرلىك ھەمكارلىقى ئورنىتىش، يۇقىرى دەرىجىلىك ھەربىي ئۇچرىشىش ئېلىپ بېرىش، يۇقىرى دەرىجىلىك ھەربىي ئەمەلدار ۋە مۇتەخەسسىسلەرنى چەت ئەلگە ئەۋەتىش، بىرلەشمە مانېۋىر ئورۇنلاشتۇرۇش قاتارلىق پائالىيەتلەر ئارقىلىق خىتاي ئارمىيەسىنىڭ كۈچىنى نامايان قىلىش ۋە تەسىر كۈچىنى كېڭەيتىشكە تىرىشىۋاتىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا خىتاي ئارمىيەسى دېڭىز قاراقچىلىرىغا قارشى تۇرۇش، بىخەتەرلىك ياردىمى، ئىنسانىي ياردەم، تىنچلىقنى ساقلاش ۋەزىپىسى، ئالەم قاتنىشى ياردىمى قاتارلىقلار بىلەن بىرگە، ئافرىقا ۋە ئوتتۇرا شەرق دۆلەتلىرىگە ئەسكەر، ھەربىي تەلىم - تەربىيە، يۇقىرى دەرىجىلىك ھەربىي مەسلىھەتچىلىك قاتارلىق[41] ياردەملىرى ئارقىلىق خىتاي ئارمىيەسىنىڭ تەسىر كۈچىنى ئاشۇرۇش، چەت ئەلگە يەرلىشىش ۋە ئەمەلىي جەڭ تەجرىبىسىگە ئېرىشىش قاتارلىق مەقسەتلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇۋاتىدۇ.

«يېڭى يىپەك يولى» تۈرىنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى ۋە خىتاينىڭ ئىقتىسادىي كۈچىنىڭ كۈچىيىشى بىلەن خىتاي يىپەك يولى ئۆتەڭلىرىدىكى دۆلەتلەر، بولۇپمۇ ئوتتۇرا ئاسىيا، ئافرىقا ۋە شەرقىي ياۋروپا دۆلەتلىرىدە خىتاينىڭ تىجارەتلىرىنى، مال توشۇش يولىنى،سودا پورتلىرىنى قوغداش، تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش باھانىلىرى بىلەن بۇ رايونلاردا ئەسكەر تۇرغۇزۇش، ھەربىي بازا ياكى قاراۋۇلخانا قۇرۇش قاتارلىق پائالىيەتلىرىنى داۋاملاشتۇرماقتا. 2017 - يىلى جىبۇتىدا چەت ئەلدىكى تۇنجى ھەربىي بازىسىنى ئاچتى. گەرچە خىتاي تەرەپتىن رەت قىلىنغان بولسىمۇ 2019 - يىلى خىتاينىڭ كامبودژادا يەنە بىر بازا قۇرغانلىقى توغرىسىدا خەۋەرلەر تارقالغان ئىدى. خىتاي يەنە تاجىكىستان، ئافغانىستان، پاكىستان قاتارلىق دۆلەتلەر بىلەن تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش باھانىسى بىلەن ھەربىي ھەمكارلىق ئورنىتىپ ئەسكەر تۇرغۇزۇش، قاراۋۇلخانا قۇرۇش ئىشلىرىنى داۋام قىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا خىتاي 2013 - يىلى شىمالىي قۇتۇپ كېڭىشى كۆزەتكۈچى دۆلەت سالاھىيىتىگە ئېرىشكەندىن كېيىن، 2018 - يىلى خىتاي «قۇتۇپ ئىستراتېگىيەسى»نى ئوتتۇرىغا قويۇپ، خىتاينى شىمالىي قۇتۇپقا يېقىن دۆلەت دەپ ئېلان قىلدى. 2019 - يىلى خىتاي شاڭخەيدە «خىتاي شىمالىي قۇتۇپ مۇنبىرى» يىغىنى چاقىرىپ، شىمالىي قۇتۇپ يىپەك يولى پىلانىنى مۇنازىرە قىلدى. بۇنىڭ بىلەن خىتاي «شىمالىي قۇتۇپ رىقابىتى»گە قاتنىشىش ۋە رايوندا سىياسىي ۋە ھەربىي تەسىرىنى ئاشۇرۇشقا تىرىشىۋاتىدۇ[42].

بۇنىڭدىن باشقا خىتاي يەنە پسىخولوگىيەلىك ئۇرۇش، خەلق رايى ئۇرۇشى، قانۇن ئۇرۇشى قاتارلىق ئۇقۇملارنى تەكىتلەپ بەزى رايون ۋە مەسىلىلەردە قەستەن تالاش - تارتىش پەيدا قىلىپ، تالاش - تارتىشتا خەلقىنىڭ ۋە شېرىكلىرىنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈشكە

تىرىشىپ، تالاش - تارتىشلىق مەسىلىلەرنى ئۆزىنىڭ پايدىسىغا نەتىجىلەندۈرۈش ۋە بۇ رايونلاردا ھەربىي كۈچىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، باشقىلارغا ھەيۋە قىلىش، ھەربىي تەسىر دائىرىسىنى كېڭەيتىش مەقسەتلىرىگە يېتىۋاتىدۇ. جەنۇبىي خىتاي دېڭىزى مەسىلىسى،سېنكاكۇ ئارىلى مەسىلىسى قاتارلىقلار بۇنىڭ مىسالى دېيىشكە بولىدۇ.

خىتاينىڭ ھەربىي چىقىمدىكى ئۆزگىرىشلەر

ئۆتكەن نەچچە ئون يىلدا، خىتاي ئىقتىسادىنىڭ جانلىنىشىغا ئەگىشىپ، خىتاي ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ خامچوتى شىددەت بىلەن ئاشتى. ستوكھولم خەلقئارا تىنچلىق تەتقىقات ئورنى (SIPRI) نىڭ سانلىق مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، خىتاينىڭ دۆلەت مۇداپىئە چىقىمى 1998 - يىلدىكى 31 مىليارد دوللاردىن 2018 - يىلى 239 مىليارد دوللارغا ئۆرلەپ، يەتتە ھەسسىدىن كۆپرەك ئېشىپ، ئامېرىكادىن قالسىلا دۇنيادىكى ئىككىنچى چوڭ ھەربىي چىقىم دۆلىتىگە ئايلانغان. خىتاي مالىيە مىنىستىرلىكى 2019 - يىلىدىكى مۇداپىئە خامچوتىنىڭ 177 مىليارد دوللار دەپ ئېلان قىلدى، ئەمما تەھلىلچىلەر خىتاينىڭ ھەربىي خامچوتىنىڭ ھەمىشە بېيجىڭنىڭ دوكلاتىدىن يۇقىرى بولىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. ھەتتا ئامېرىكا مۇداپىئە مىنىستىرلىكىنىڭ 2002 – يىلىدىكى دوكلاتىدا خىتاينىڭ ھەربىي خام چوتىنىڭ ئادەتتە بېيجىڭ ئېلان قىلغاندىن تۆت ھەسسە يۇقىرى بولىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويغان[43]. SIPRI نىڭ سانلىق مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا 2019 - يىلى خىتاينىڭ ھەقىقىي مۇداپىئە خام چوتى تەخمىنەن 261 مىليارد دوللار بولۇپ، خىتاي تەرەپ ئېلان قىلغانىنىڭ 1.5 ھەسسىسى ئىكەن[44]. يىغىپ ئېيتقاندا خىتاي ئارمىيەسىنىڭ تېخنىكا ۋە قورال - ياراق جەھەتتىن تېز تەرەققىي قىلىشى، رايون ۋە چەت ئەلدىكى پائالىيەتلىرىنىڭ كۆپىيىشى بىلەن ھەربىي چىقىمى يىلدىن يىلغا ئۆرلەپ مېڭىۋاتىدۇ.

مەبلەغ سېلىش، سېتىۋېلىش، جاسۇسلۇق

خىتاي ھەربىي زامانىۋىلاشتۇرۇش قەدىمىدە مۇھىم رول ئوينىغان ئامىللارنىڭ بىرىنى خىتاي شىركەتلىرىنىڭ چەت ئەلنىڭ ئۆز ساھەسىدىكى ئەڭ ئىلغار شىركەتلەرنى سېتىۋېلىش ياكى ئۇنىڭغا مەبلەغ سېلىش دېيىشكە بولىدۇ. مىسال ئالساق، خىتاي شىركەتلىرى 2014 - يىلدىن 2019 - يىلغىچە شىۋېتسىيەنىڭ 51 شىركىتىنى سېتىۋالدى ۋە 14 شىۋېتسىيە شىركىتىنىڭ مەلۇم مىقداردىكى پېيىنى سېتىۋالدى. كىشىنى ئەڭ ئەندىشىگە سالىدىغىنى شۇكى، 2018 - يىلى،خىتاي شىركەتلىرى (بۇنىڭ ئىككىسى خىتاي ئارمىيەسى بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك) شىۋېتسىيەنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى يېرىم ئۆتكۈزگۈچ شىركىتىنى سېتىۋالغان. 2017 - يىلى ئەنگلىيەنىڭ ئەڭ ئىلغار ئۆزەك ئىشلەپچىقارغۇچى شىركىتى Imagination دۆلەت كونتروللۇقىدىكى خىتاي مەبلەغ سېلىش شىركىتى تەرىپىدىن سېتىۋېلىنغان. بۇنىڭدىن ئىلگىرى، بىر خىتاي شىركىتى گېرمانىيەدىكى داڭلىق ماشىنا ئادەم ئىشلەپچىقارغۇچى شىركەت كۇكا (kuka)نى سېتىۋالغان[45].

جاسۇسلۇق خىتاينىڭ تارىختىن بىرى قوللىنىپ كەلگەن ئۇسۇللىرىدىن بىرى بولۇپ، يېقىنقى زاماندىن بىرى خىتاي ئىلغار

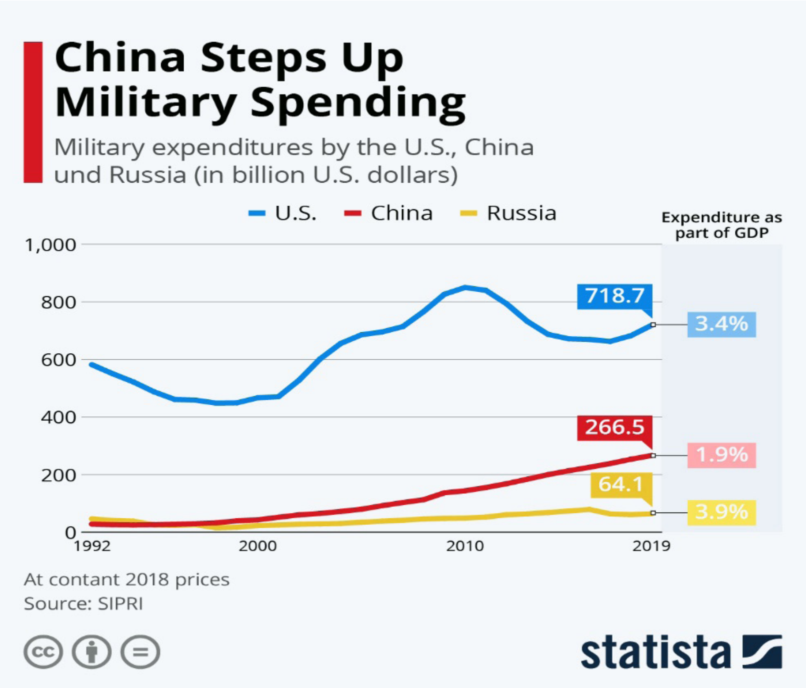

تېخنىكىلارنى، سىياسىي،سودا ۋە ھەربىي مەخپىيەتلىكلەرنى ئوغرىلاش ئۈچۈن جاسۇس ئەۋەتىش، چەت ئەلدىكى خىتاي ئوقۇغۇچىلارنى جاسۇسلۇققا سېلىش ياكى جاسۇسلارنى ئوقۇغۇچى قىياپىتىدە چەت ئەلگە ئوقۇشقا ئەۋەتىش، قارشى تەرەپنى خىتايغا تەكلىپ قىلىپ مەخپىيەتلىكىنى ئوغرىلاش، ھەرخىل ئۇسۇللار بىلەن چەت ئەللىك تەتقىقاتچى ۋە يۇقىرى دەرىجىلىك ھەربىي ئەمەلدارلارنى سېتىۋېلىش، چەت ئەل تەتقىقات ئورگانلىرىغا مەبلەغ سېلىش، ئىنتېرنېت جاسۇسلۇقى، خاككېرلارنى ئىشقا سېلىپ تور ھۇجۇمى قوزغاش قاتارلىق[46] يوللار بىلەن خىتاينىڭ تېخنىكا سەۋىيەسىنى ئۆستۈرۈشنى ۋە بۇ تېخنىكىلارنى ئىلغار قورال – ياراق ئىشلەپچىقىرىشتا قوللىنىشنى داۋاملاشتۇرۇۋاتىدۇ. كانادا ئاۋىياتسىيە شىركىتىدە باشقۇرغۇچى بولۇپ ئىشلىگەن خىتاي پۇقراسى سۇ بىن (苏斌) ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ تەلىپى بىلەن كانادادا قولغا ئېلىنغان بولۇپ، خىتاي ئارمىيەسىنىڭ 17 - C يۈك ئايروپىلانى ۋە F22 ۋە F35 كۈرەشچى ئايروپىلاننىڭ ئۈچۈرلىرىنى ئوغرىلىشىغا ياردەم بەرگەن. قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن 2008 - يىلدىن 2014 - يىلغىچە جاسۇسلۇق ھەرىكىتى بىلەن شۇغۇللانغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغان ۋە 46 ئايلىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان. خىتاينىڭ 2014 - يىلى تۇنجى قېتىم ئۇچۇش سىنىقى قىلىنغان يۈك ئايروپىلانى شيەن- Y - 20،C - 17 بىلەن كۆرۈنەرلىك ئوخشاشلىقى دىققەت قوزغىغان. دۆلەت مۇداپىئە ئاخبارات ئىدارىسىنىڭ سابىق ئەمەلدارى رون روكۋېل خەنسېن (Ron Rockwell Hansen) ھەربىي تەييارلىقلارغا ئائىت مەخپىي ئۇچۇرلارنى خىتايغا سېتىش جىنايىتى بىلەن قولغا ئېلىنغان. 2019 - يىلى 3 - ئايدا، خەنسېن جىنايىتىنى ئىقرار قىلىپ ئۆزىنىڭ نەچچە يۈز مىڭ دوللار بەدىلىگە خىتايدىكى ۋاكالەتچىلىرىگە ھەربىي مەخپىيەتلىكنى بېرىشكە قوشۇلغانلىقىنى[47] ئېتىراپ قىلغان.

ئامېرىكا باشلىق دۆلەتلەر خىتاينىڭ بۇ رەزىل قىلمىشلىرىنى ئەيىبلىگەن ۋە توسۇشقا تىرىشۋاتقان بولسىمۇ، خىتاي غەربنىڭ تۈزۈلمىسىدىكى«يوچۇقتىن» پايدىلىنىپ بۇ پائالىيەتلىرىنى داۋام قىلماقتا. خىتاي بۇ قىلمىشلىرىنى «ھەربىي بىلەن پۇقرانىڭ بىرلىشىش ئىستراتېگىيەسى » [48] ئىسمى بىلەن پەردازلاپ، خىتاي شىركەتلىرى، چەت ئەلدىكى خىتاي پۇقرالىرىنى، خىتاي ئوقۇغۇچىلارنى ئىشقا سېلىپ «ۋەتەنپەرۋەرلىك» ئىسمى بىلەن ئوغرىلىقنى داۋاملاشتۇرۇۋاتىدۇ.

خىتاينىڭ ئارمىيەنى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئېلىپ بېرىشىنىڭ سەۋەبلىرى

خىتاي ئارمىيەسىنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش قەدەملىرى دىڭ شياۋپىڭ زامانىدا باشلىنىپ، جياڭ زېمىن دەۋرىدە تېزلىتىلىپ، شى جىنپىڭنىڭ ھاكىمىيەت دەۋرىدە يېڭى بىر بالداققا كۆتۈرۈلدى. تەخمىنەن 30 يىللىق مۇساپىدە خىتاي تەرەققىي قىلىپ، دۇنيانىڭ ئەڭ كۈچلۈك ئارمىيەلىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى. ھەتتا ئۇرۇش پاراخوتىنىڭ سانى، قىتئەلەر ئارا ئۇزۇن مۇساپىلىك باشقۇرۇلىدىغان بومبا قاتارلىق ساھەلەردە ئامېرىكانىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنداقتا خىتاي نېمە ئۈچۈن ئارمىيە زامانىۋىلاشتۇرۇش ئېلىپ بارىدۇ؟

ھەرقانداق دۆلەتكە ئوخشاش خىتاينىڭ ئارمىيەنى زامانىۋىلاشتۇرۇشتىكى ئەڭ مۇھىم مەقسىتى دۆلەتنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقى ۋە بىختەرلىكىنى قوغداش دېيىشكە بولىدۇ. 1979 – يىلىدىكى خىتاي – ۋيېتنام ئۇرۇشىدىكى مەغلۇبىيەتتىن خىتاي ئارمىيەنى تەرەققىي قىلدۇرمىسا، دۆلەتنىڭ بىختەرلىكى ۋە زېمىن پۈتۈنلۈكى تەھدىتكە ئۇچرىغاندا، ھازىرقى ئارمىيە بىلەن قوغداشنىڭ ئانچە مۇمكىن ئەمەسلىكىنى تونۇپ يەتتى.

1991 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشى بىلەن خىتايغا كېلىدىغان سىياسىي بېسىم چوڭايدى ۋە خىتاي كەلگۈسىدە بۇ بېسىمنىڭ تېخىمۇ كۈچىيىش مۇمكىنچىلىكىنى پەرەز قىلغان بولۇشى مۇمكىن. بۇنىڭدىن باشقا 1991 - يىلىدىكى پارس قولتۇقى ئۇرۇشى خىتاي ئارمىيەسى بىلەن دۇنيانىڭ ئەڭ كۈچلۈك ئارمىيەسى ئوتتۇرىسىدىكى زور پەرقنى كۆرسىتىپ بەردى. بۇ سىياسىي ۋە ھەربىي سەۋەبلەر خىتاي ئارمىيەسىنىڭ زامانىۋىلىشىش يولىغا قاراپ مېڭىشىغا تۈرتكە بولدى.

تەيۋەننىڭ مۇستەقىللىق يولىغا مېڭىش «تەھدىتى» خىتاي دۇچ كېلىدىغان ئەڭ مۇھىم مەسىلىنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ مەسىلە خىتاينىڭ قىزىل سىزىقى دېيىشكە بولىدۇ.1996 - يىللىرىدىكى تەيۋەن كرىزىسى خىتاينىڭ زامانىۋىلىشىش قەدىمىنى تېزلىتىشىگە سەۋەب بولغان مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. خىتاي، ئامېرىكا كەلگۈسىدە تەيۋەن مەسىلىسىگە ئارىلىشىپ قالسا، ئۆزىنىڭ ھەربىي كۈچى بىلەن تەيۋەن مەسىلىسىنى ھەل قىلالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى.

خىتاينىڭ تەرەققىي قىلىپ دۇنيانىڭ ئەڭ كۈچلۈك دۆلەتلىرى قاتارىغا كىرىشى بىلەن خىتاينىڭ مەنپەئەت دائىرىسى كېڭەيدى ۋە خىتاي بۇ مەنپەئەتلىرىنى قوغداشقا مەجبۇر. بۇ ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي مەنپەئەتلىرىنى قوغداش ئۈچۈن زامانىۋى قوراللار ۋە تېخنىكىلار بىلەن قوراللانغان، دۇنيانىڭ ھەرقانداق يېرىدە ھەرىكەت ئېلىپ بارالايدىغان زامانىۋى ئارمىيەگە ئېھتىياجى بار.

شى جىنپىڭ ھاكىمىيەتكە چىققاندىن كېيىن «خىتاي چۈشى»، يەنى 2035 - يىلغا كەلگەندە خىتاينى دۇنيانىڭ ئەڭ تەرەققىي قىلغان دۆلەتلىرى قاتارىدىن ئورۇن ئالدۇرۇش ۋە 2049 – يىلغا كەلگەندە دۇنيانىڭ ئەڭ قۇدرەتلىك دۆلىتى قىلىپ چىقىش، بۇنىڭ بىلەن بىرگە ئەڭ قۇدرەتلىك ئارمىيە قۇرۇپ چىقىش نىشانىنى ئوتتۇرىغا قويدى[49].

پۈتۈن بۇ سەۋەبلەر ئىچىدە ئەڭ مۇھىمى ۋە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىكى شى جىنپىڭنىڭ «خىتاي چۈشى» دېيىشكە بولىدۇ. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان خىتاي ھەربىي كۈچىنىڭ كۈچىيىشى، ئىقتىسادىنىڭ يۈكسىلىشى بىلەن جەنۇبىي خىتاي دېڭىزىدا ۋە قۇرۇقلۇق، دېڭىز قوشنىلىرى بىلەن جىددىي توقۇنۇش كەلتۈرۈپ چىقىرىۋاتىدۇ[50]. خىتاي دىپلوماتلىرى بولسا «جەڭ بۆرىسى» دىپلوماتىيەسىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتىدۇ. خىتاينىڭ «خىتاي چۈشى» تىنچ تەرەققىي قىلىش ئەمەس، بەلكى ھەربىي ۋە ئىقتىسادىي كۈچىدىن پايدىلىنىپ زومىگەرلىك قىلىش ئىكەنلىكى كۆنسېرى

ئايدىڭلاشتۇرۇۋاتىدۇ. خىتاي، جەنۇبىي خىتاي دېڭىزى، سېنكاكۇ ئارىلى، خىتاي – ھىندىستان چېگراسى، تەيۋەن قاتارلىق مەسىلىلەردە توقۇنۇش كەلتۈرۈپ چىقىرىۋاتىدۇ. رايون دۆلەتلىرى ھەم خىتاينىڭ ھەربىي زومىگەرلىكىگە قارشى تۇرۇش، ھەم خىتاي بىلەن بولغان تىجارەتنى داۋام قىلىشتەك قىيىن مەسىلىگە دۇچ كېلىۋاتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن رايون دۆلەتلىرى ئامېرىكا بىلەن بىرلىكتە خىتاينىڭ بۇ ھەربىي يۈكسىلىشى ۋە رايون بىخەتەرلىكىگە بولغان تەھدىتىگە قارشى بەزى تەدبىرلەرنى ئېلىشقا باشلىدى.

ئارمىيەنى زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدا خىتاي ئارمىيەسىنىڭ دۇچ كەلگەن مەسىلىلىرى

گەرچە خىتاي ئارمىيەسى دۇنيانىڭ ئەڭ كۈچلۈك ئارمىيەسى بولۇش ئۈچۈن زامانىۋىلاشتۇرۇش قەدەملىرىنى تېزلەتكەن ۋە نۇرغۇن ئۇتۇق قازانغان بولسىمۇ، بەزى كەمچىلىكلىرى خىتاي ئارمىيەسىنىڭ زامانىۋىلىشىش يولىدىكى توسالغۇ بولۇپ كەلمەكتە.

خىتاي ھۆكۈمىتى ئارمىيەنىڭ يېڭى ئىلغار تېخنىكىلارغا ۋە يېڭى قوراللارغا ئېھتىياجى بارلىقىنى تەكىتلەۋاتىدۇ. ئەمما نۇرغۇن تەھلىلچىلەر خىتاي ئارمىيەسى ئۈچۈن ئەڭ چوڭ مەسىلىنىڭ زامانىۋى ھەربىي قابىلىيەت ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويماقتا. خىتاي تېخنىكا ۋە ئىلغار قورال جەھەتتە دۇنيانىڭ ئالدىنقى قاتارىدىن ئورۇن ئالسىمۇ، ئەسكەرلىرىنىڭ ساپاسى ۋە ۋەزىپىنى تاماملاش قابىلىيىتى خىتاينىڭ مۇھىم ئاجىزلىقى دەپ قارالماقتا.

ئىككىنچى كەمچىلىكى ئەمەلىي جەڭ تەجرىبىسىنىڭ ئازلىقى دەپ قارالماقتا. خىتاي ئارمىيەسى ۋيېتنامغا بېسىپ كىرگەندىن كېيىنكى 40 يىلدا، ئەزەلدىن چوڭ ھەربىي توقۇنۇش بولۇپ باقمىغان بولۇپ، ھازىرقى ئەسكەرلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ئەمەلىي جەڭ تەجرىبىسىگە ئىگە ئەمەس. بۇنى ئامېرىكا ئارمىيەسى بىلەن سېلىشتۇرغاندا چوڭ پەرق دېيىشكە بولىدۇ[51].

يەنە بىر خىرىس ئارمىيە ئىچىدىكى چىرىكلىك. خىتاينىڭ ئارمىيە گېزىتىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا شى جىنپىڭ ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن دەسلەپكى ئالتە يىلدا، تېخىمۇ كەڭ كۆلەملىك چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش ھەرىكىتىنىڭ بىر قىسمى سۈپىتىدە، ئۇ 13 مىڭدىن ئارتۇق ئازادلىق ئارمىيە ئەمەلدارىنى (يۈز گېنېرالنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) پارىخورلۇق جىنايىتى بىلەن جازالىغان[52].

قوشنا دۆلەتلەرنىڭ ئىنكاسى

جەنۇبىي خىتاي دېڭىزى مەسىلىسى

ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 70 - يىللىرىدىن باشلاپ، ھەرقايسى دۆلەتلەر تەبىئىي بايلىق ۋە بېلىق مەھسۇلاتلىرى مول بولغان نەنشا تاقىم ئارىلى قاتارلىق جەنۇبىي دېڭىزدىكى ئاراللار ۋە ھەر قايسى دېڭىز رايونلىرىنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى تالىشىشقا باشلىدى.ھازىرغىچە رايوندا 11 مىليارد توڭ نېفىت ۋە 190 تىرىليون كۇب تەبىئىي گاز ۋە نۇرغۇن دېڭىز مەھسۇلاتلىرى تۈرلىرى بايقالدى. خىتاينىڭ ھەربىي ۋە ئىقتىسادىي كۈچىنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ خىتاي رايوندا ئىگىلىك ھوقۇق تالاش - تارتىشىغا چۈشتى. خىتاينىڭ رايوننىڭ ئومۇمىيۈزلۈك ئىگىلىك ھوقۇقىنى تەلەپ قىلىشى، بىرۇنېي، ھىندونېزىيە، مالايشىيا، فىلىپپىن، تەيۋەن ۋە ۋيېتنام بىلەن توقۇنۇشقا سەۋەب بولماقتا. بۇنىڭدىن باشقا خىتاي رايوندا 3200 كۋادرات مېتىر سۈنئىي ئارال بەرپا قىلدى[53].

پەقەت خىتاينىڭ ئىقتىسادىي ۋە ھەربىي كۈچى تۆپەيلى يۇقىرىدىكى دۆلەتلەر خىتايغا نارازىلىقىنى بىلدۈرۈشتىن باشقا ئىنكاس قايتۇرالمىدى. 2016 - يىلى فىلىپپىن بۇ مەسىلىدە خىتايىنى ئەرز قىلغان بولسىمۇ، خىتاي خەلقئارا سوتنىڭ قارارىنى قوبۇل قىلمىدى[54].

سېنكاكۇ ئارىلى مەسىلىسى

سېنكاكۇ ئارىلى 1895 - يىلىدىكى خىتاي – ياپونىيە ئۇرۇشىدىن تارتىپ ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئاخىرلاشقۇچە ياپونىيەگە تەۋە ئىدى. خىتاي ئۇ تارىختىن بۇرۇن ئارالنىڭ خىتاي تارىخىدا خاتىرىلەنگەنلىكىنى ئىلگىرى سۈرسىمۇ، خىتاي ئارالغا بولغان ئىگىلىك ھوقۇقىنى جاكارلاپ باقمىغان ئىدى. 1932 - يىلى ئارال،ياپونىيە ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن ياپونىيەلىك بىر بايغا سېتىپ بېرىلدى.1945 - يىلىدىن 1973 - يىلىغىچە ئارال ئامېرىكانىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى ۋە 1973 - يىلى ياپونىيەگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 2012 - يىلى ياپونىيە ئارالنى شەخسىيلەرنىڭ قولىدىن سېتىۋېلىپ، ياپونىيە دۆلىتىنىڭ مۈلكى قىلدى. بۇ خىتاينىڭ قاتتىق قارشىلىق قىلىشىغا ئۇچرىدى. 2013 - يىلى، خىتاي، شەرقىي دېڭىزدىكى تالاش - تارتىشتىكى تاقىم ئاراللار رايونىدا ھاۋا مۇداپىئە پەرقلەندۈرۈش رايونى قۇردى. بۇ ياپونىيەنىڭ ھاۋا مۇداپىئە پەرقلەندۈرۈش رايونى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. بۇنىڭ بىلەن تالاش – تارتىش تېخىمۇ چوڭايدى. ئامېرىكا، ئەگەر تالاش – تارتىش چوڭايسا ئارالنى قوغدايدىغانلىقىنى بىلدۈردى[55]. ئىككى دۆلەت مەسىلىنى ھەل قىلىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ، ھازىرغىچە ھەل بولمايۋاتىدۇ. ياپونىيەمۇ خىتاينىڭ كونسېرى چوڭىيىۋاتقان ھەربىي تەھدىتىگە قارشى ھەربىي تەرەققىياتىنى تېزلەشتۈرۈش بىلەن بىللە ئامېرىكا بىلەن بولغان بىخەتەرلىك ھەمكارلىقىنى كۈچەيتمەكتە. 2019 - يىلى ياپونىيە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىكى خىتايىنى ياپونىيەنىڭ ئەڭ چوڭ دۆلەت بىخەتەرلىك تەھدىتى دەپ بېكىتتى[56]. توكيو، ھەربىي چىقىمىنى كۆپەيتىش ۋە ئامېرىكانىڭ قورال - ياراغلىرىنى سېتىۋېلىشنى پىلانلىدى. بۇنىڭدىن باشقا ياپونىيە تىنچلىق ئاساسىي قانۇنىنى قايتىدىن شەرھلەپ، ئارمىيەگە تېخىمۇ كۆپ ئەركىنلىك بېرىشكە باشلىدى[57].

ھىندىستان - خىتاي چېگرا توقۇنۇشى

ھىندىستان بىلەن خىتاي ئوتتۇرىسىدىكى چېگرا مەسىلىسى 1962 - يىلى ئىككى تەرەپنىڭ ئۇرۇشىغا سەۋەب بولدى. ئۇنىڭدىن كېيىن 2017 - يىلىدا 73 كۈن داۋام قىلغان دوكلام (Doklam) ۋەقەسى ئىككى تەرەپ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ مۇزاكىرىسى بىلەن ۋاقتىنچە ھەل قىلىنغان بولدى. 2020 - يىلى 1962 - يىلىدىن بۇيانقى ئەڭ ئېغىر توقۇنۇش يۈز بەردى. ھىندىستان 20 ئەسكىرىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئېلان قىلغان بولسىمۇ، خىتاي ئۆزىنىڭ يارىلانغان ياكى ئۆلگەن ئەسكەر سانىنى ئېلان قىلمىدى[58]. ئەڭ يېڭى توقۇنۇش 2021 - يىلى 1 - ئاينىڭ 20 – كۈنى يۈز بەردى[59].

ئاسىيادىكى ئىككى چوڭ دۆلەت ئوتتۇرىسىدا ھەمكارلىقنى ئاساس قىلغان رىقابەت داۋام قىلماقتا. ھىندىستان خىتاينىڭ پاكىستان مەسىلىسى، چېگرا مەسىلىسى، ھىندى تىنچ ئوكيان مەسىلىسى قاتارلىق مەسىلىلەردىكى تەھدىتىنى ھېس قىلسىمۇ، ھازىرغىچە توقۇنۇشنىڭ ئەۋجىگە چىقىشىنى خالىمىدى. ھەر ئىككى تەرەپ ئامېرىكانىڭ مەسىلىگە ئارىلىشىشىغا يول قويمىدى. ھازىرقى تەرەققىيات سۈرئىتىنى داۋام قىلىش ھەتتا تېخىمۇ تېز تەرەققىي قىلىش ئۈچۈن ھىندىستانىنىڭ تىنچ بىر مۇھىتقا ئېھتىياجى بار، ھازىرلا خىتاي بىلەن توقۇنۇش قىلىشنى خالىمايدۇ، خىتايمۇ

ھازىرقى ۋەزىيەتتە ئاسىيادىكى بۇ چوڭ رەقىبى بىلەن ھەربىي توقۇنۇشقا كىرىشنى خالىمايدۇ. بۇ سەۋەبتىن ھەر ئىككى تەرەپ مەسىلىنى كىچىكلىتىپ ھەل قىلىشنى تاللىدى. ئەمما خىتاينىڭ كۈنسېرى ئىشىۋاتقان زومىگەرلىك پوزىتسىيەسى ھىندىستاننى ئەزەلدىن بېرى چىڭ تۇرۇپ كەلگەن «تەرەپ تۇتماسلىق» ئىستراتېگىيەسىنى ئۆزگەرتىشكە مەجبۇرلىشى مۇمكىن. ھىندىستاننىڭ يېقىندىن بېرى ئامېرىكا ۋە ئاۋستىرالىيە بىلەن بولغان ھەربىي مۇناسىۋىتىنىڭ يېقىنلىشىشى بۇنىڭ ئىپادىسى دېيىشكە بولىدۇ[60].

تەيۋەن

1949 - يىلى گومىنداڭ تەيۋەندە ھاكىمىيەت قۇرغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ 1980 - يىلىدىن باشلاپ تەيۋەن تەرەققىي قىلىپ، باياشات، دېموكراتىك بىر دۆلەتكە ئايلاندى. ئەمما ھازىر دۇنيادا 15 دۆلەتلا تەيۋەننىڭ مۇستەقىل دۆلەت ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىدۇ. خىتاي 1996 - يىلىدىكى تەيۋەن كىرىزىسىدا خىتاي ئارمىيەسىنى كۈچلەندۈرمىسە، تەيۋەننىڭ مۇستەقىللىقىنى توسۇپ قالالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلغان ئىدى. 1979 – يىلى ۋاشىنگتون تەيۋەننىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداشقا ۋەدە بەرگەن بولسىمۇ، خىتاينىڭ كۈنسېرى ئىشىۋاتقان تەسىر كۈچى ۋە ئامېرىكانىڭ تاشقى سىياسەتتىكى ئۆزگىرىشلىرى بۇ ۋەدىنىڭ قانچىلىك ئىشەنچلىك ئىكەنلىكى ھەققىدە گۇمان قوزغىماقتا[61]. خىتاي ئارمىيەسىنىڭ تەيۋەن ئىشغالى مانېۋىرى ئۆتكۈزۈشى،[62] شى جىنپىڭنىڭ تەيۋەنگە قورال ئىشلىتىشتىن ۋاز كەچمەيدىغانلىقىنى تەكىتلىشى[63] ۋە خىتاي مۇداپىئە مىنىستىرلىكىنىڭ تەيۋەنگە تەھدىت سېلىشى[64] قاتارلىق ھەرىكەتلەرگە قارايدىغانلا بولساق، خىتاينىڭ تەيۋەنگە بولغان ھەربىي بېسىمىنىڭ كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىۋاتقانلىقىنى، ھەتتا تەيۋەنگە ھۇجۇم قىلىشىنىڭ پەيتىنى كۈتۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز. تەيۋەنمۇ، ئامېرىكا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى كۈچلەندۈرۈپ، ئامېرىكادىن زور مىقداردا قورال سېتىۋېلىشقا باشلىدى[65].

ئامېرىكانىڭ ئىنكاسى

ئامېرىكا خىلى بۇرۇنلا خىتاينىڭ ھەربىي تەرەققىياتىغا ۋە ئامېرىكاغا ئېلىپ كېلىدىغان تەھدىتىگە دىققەت قىلىپ كەلمەكتە. 2012 - يىلى ئۆز ۋاقتىدىكى ئامېرىكا مۇداپىئە مىنىستىرى Leon Panetta خىتاينىڭ رايوندىكى ھەربىي تەھدىتىگە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن 2020 - يىلىغىچە ئامېرىكانىڭ 60 پىرسەنت ھەربىي كۈچىنى ئاسىيا - تىنچ ئوكيانغا يەرلەشتۈرىدىغانلىقىنى جاكارلىغان ئىدى[66]. ئامېرىكا، دۇنيانىڭ ئەڭ كۈچلۈك دۆلىتى ۋە باشلامچىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن، دۇنيادىكى نۇرغۇن دۆلەت ۋە رايونلاردا 800 گە يېقىن ھەربىي بازىسى بار[67]. خىتايدىن كەلگەن ھەربىي تەھدىتكە تاقابىل تۇرۇش، شۇنداقلا ئاسىيا - تىنچ ئوكياندىكى مەنپەئەتىنى قوغداش ئۈچۈن ئامېرىكا يېقىنقى مەزگىللەردە ئاسىيادىكى بولۇپمۇ ئاسىيا - تىنچ ئوكيان رايونىدىكى ھەربىي بازىلىرىنى داۋاملىق ساقلاپ قىلىشقا ۋە كۆلىمىنى كېڭەيتىشكە تىرىشماقتا. بۇ ھەربىي بازىلار كورىيە، ياپونىيە، فىلىپپىن، سىنگاپور، ئاۋستىرالىيە قاتارلىق ئىستراتېگىيەلىك نۇقتىلارغا جايلاشقان. بۇنىڭدىن باشقا گۇئام ئارىلىدىكى ھەربىي بازىسى بارغانسېرى چوڭىيىپ، ئامېرىكانىڭ ئەڭ ئىلغار قوراللىرى، ئەڭ ئىلغار رادارلىرى يەرلەشتۈرۈلۈپ، خىتاي تەھدىتىنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان مۇھىم ئىستراتېگىيەلىك بازىغا ئايلاندى[68]. ئامېرىكانىڭ خىتاينى چۆرىدەپ قۇرغان بۇ ھەربىي بازىلىرى خىتاينىڭ تەبىرى

بويىچە خىتاينى «C» شەكىللىك قورشاۋغا[69] ئېلىپ بولدى. بۇنى ئامېرىكانىڭ خىتايغا قارشى مۇھىم بىر ئۇستۇنلۇكى دېيىشكە بولىدۇ. 2017 - يىلى ئاقساراي ئېلان قىلغان «دۆلەت بىخەتەرلىك ئىستراتېگىيەسى»دە خىتاينى ئىستراتېگىيەلىك رەقىب دەپ جاكارلىدى[70]. 2019 - يىلى ئامېرىكا تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى «ھىندى – تىنچ ئوكيان ئىستراتېگىيەسى دوكلاتى»[71]، «ئەركىن ۋە ئوچۇق ھىندى – تىنچ ئوكيان بەرپا قىلىشتىكى ئورتاق غايە»[72] قاتارلىق دوكلاتلارنى ئېلان قىلىپ، ئامېرىكانىڭ ھىندى - تىنچ ئوكياندا شېرىكلىرى بىلەن بىرلىشىپ خىتايغا تاقابىل تۇرۇش پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويدى. 2021 - يىلى 1 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئاقساراي ئاشكارىلىغان ۋە 2018 - يىلى تۈزۈلگەن «ئامېرىكانىڭ ھىندى - تىنچ ئوكيان ئىستراتېگىيەلىك رامكىسى»[73] ناملىق ھۆججەتتىمۇ ئامېرىكانىڭ ھىندى - تىنچ ئوكياندىكى خىتاي تەھدىتىنى قانداق توسايدىغانلىقى، ھىندىستاننىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ياردەم قىلىش ئارقىلىق خىتاينى چەكلەش قاتارلىق مەزمۇنلار ئوتتۇرىغا قويۇلغان.2020 - يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى سابىق پرېزىدېنت ترامپ رەسمىي بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، ئامېرىكالىق مەبلەغ سالغۇچىلارنىڭ خىتاي ئارمىيەسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك شىركەتلەرگە مەبلەغ سېلىشىنى چەكلىدى. 2021 - يىلى 2 - ئاينىڭ 10 - كۈنى پرېزىدېنت بايدىن ئامېرىكا مۇداپىئە مىنىستىرلىقىدا «خىتاي ئىشلىرى خىزمەت گۇرۇپپىسى» قۇرۇلغانلىقىنى، بۇ گۇرۇپپىنىڭ تۆت ئاي ئىچىدە ئامېرىكا مۇداپىئە مىنىستىرلىكىگە خىتايدىن كەلگەن تەھدىتنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش ھەققىدە تەكلىپ سۇنىدىغانلىقىنى جاكارلىدى[74].

20 – ئەسىردە ئامېرىكانىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىنىڭ ئەڭ چوڭ سەۋەبلىرىدىن بىرىنى ئىتتىپاقداشلىرى ۋە بۇ ئىتتىپاقداشلىرى بىلەن مەنپەئەتنى داۋاملىق بىرلەشتۇرۇپ، بىللە ھەرىكەت قىلالىشى دېيىشكە بولىدۇ. بۇ مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئەڭ مۇھىم مەھسۇلاتىدىن بىرسى شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى. شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىمۇ خىتاينىڭ ھەربىي ۋە سىياسىي تەسىرىنىڭ كۈچىيىشىگە يېقىندىن دىققەت قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. ئامېرىكامۇ شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىدىكى ئەنئەنىۋى ئىتتىپاقداشلىرى بىلەن بىرلىكتە خىتايغا تاقابىل تۇرۇشنى پىلانلىماقتا[75]. ئەمما بۇنىڭ ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقى ئۈچۈن لايىھەلەنگەن NATO نى ئىسلاھ قىلىشقا ۋە يېڭى پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشقا ئېھتىياج بولۇشى مۇمكىن. بۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە خىتاينىڭ جەنۇبىي خىتاي دېڭىزى، شەرقىي دېڭىز، ھىندى - تىنچ ئوكيان قاتارلىق رايونلاردىكى ھەربىي پائالىيىتى ۋە زومىگەرلىك قىلمىشىنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ، ئامېرىكا رايوندىكى دۆلەتلەر بىلەن مۇناسىۋىتىنى كۈچلەندۈرۈپ، خىتايغا بىرلىكتە تاقابىل تۇرۇشقا تىرىشماقتا. بولۇپمۇ خىتاينىڭ ئاۋستىرالىيە، ھىندىستان، ياپونىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە بولغان ھەربىي بېسىمىنىڭ زورىيىشى بىلەن ئامېرىكا يۇقىرىدىكى دۆلەتلەر بىلەن بولغان ھەربىي ۋە ئىستىخبارات ھەمكارلىقىنى كۈچەيتىپ، جەنۇبىي خىتاي دېڭىزىنىڭ بىخەتەرلىكى ۋە قاتناش ئەركىنلىكىنى بىرلىكتە قوغداپ، خىتايغا بىرلىكتە تاقابىل تۇرۇشنى پىلانلاۋاتىدۇ. كۆزەتكۈچىلەر بۇ تۆت دۆلەتنىڭ «ئاسىيا NATO»سى بولۇپ قېلىشى مۇمكىنلىكىنى[76] ئوتتۇرىغا قويماقتا.

خۇلاسە

خىتاي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن بۇيان نۇرغۇن ئۆزگىرىشلەرنى باشتىن كەچۈردى. خىتاي ئارمىيەسىنىڭ دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان بىر ئالاھىدىلىكى خىتاي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن تارتىپ ھازىرغىچە دۆلەتنىڭ ئەمەس، خىتاي كوممۇنىست پارتىيەسىنىڭ ئارمىيەسى ئىكەنلىكىدۇر. شۇڭا ئارمىيەنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىدىن بىرسى خىتاي كوممۇنىست پارتىيەسىنىڭ ھاكىمىيىتىنى قوغداش بولۇپ كەلدى. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدىن كېيىن خىتاي ئىقتىسادىنىڭ يۈكسىلىشى بىلەن خىتاي ئارمىيەسىنىڭ تەرەققىياتىمۇ تېزلىشىشكە باشلىدى. بولۇپمۇ 1993 - يىلىدىن كېيىن ئارمىيەنىڭ زامانىۋىلىشىش قەدىمى تېزلىتىلدى ۋە بۇنىڭغا ئەگىشىپ، خىتاينىڭ ھەربىي كۈچى، مەيلى تېخنىكا جەھەتتىن بولسۇن، مەيلى قورال - ياراغلىرىنىڭ سۈپىتى ۋە سانى جەھەتتىن بولسۇن، دۇنيانىڭ ئەڭ كۈچلۈك ئارمىيەسى قاتارىدىن ئورۇن ئېلىشقا باشلىدى. شى جىنپىڭ «خىتاي چۈشى»نى ئوتتۇرىغا قويغاندىن بېرى خىتاينى دۇنيانىڭ ئەڭ كۈچلۈك ئارمىيەسى قىلىپ چىقىش ئۈچۈن خىتاي تارىخىدىكى ئەڭ چوڭ ھەربىي ئىسلاھاتتىن بىرىنى ئېلىپ باردى. خىتاينىڭ ھەربىي ئىستراتېگىيەسىدىن قۇرۇلمىسىغىچە ناھايىتى چوڭ ئۆزگىرىش بولدى.

ئەمما بۇنىڭ بىلەن خىتاي ئارمىيەسى خىتاينىڭ سىياسىي زومىگەرلىكىنىڭ كاپالىتى ھالىغا كېلىشكە باشلىدى. خىتاينىڭ باش كۆتۈرۈشى تىنچ تەرەققىيات بولماستىن، ھەربىي ۋە ئىقتىسادىي كۈچىدىن پايدىلىنىپ، رايون بىخەتەرلىكىگە تۇراقسىزلىق ئېلىپ كېلىش، قوشنىلىرىغا تەھدىت سېلىش ۋە ھەرخىل خام ئەشيا ۋە بايلىق تالىشىش بولدى. خىتاينىڭ سىياسىي تەسىرى كۈنسېرى ئىشىۋاتقان ۋە ئۆزىگە قارشى چىققان دۆلەتلەرگە قارشى ئىقتىسادىي كۈچىنى قورال قىلىپ ئىشلىتىدىغان بولغاچقا، ئىقتىسادىي جەھەتتىن خىتايغا بېقىنىپ قالغان، دۆلەت كۈچى چەكلىك دۆلەتلەرنىڭ خىتاينىڭ بۇ زومىگەرلىكلىرىگە بولغان ئىنكاسى ناھايىتى چەكلىك بولماقتا.

ئامېرىكا - خىتاي رىقابىتىنىڭ كەسكىنلىشىشىگە ئەگىشىپ، خىتاينىڭ ئامېرىكانىڭ ئورنىنى ئېلىش پىلانىغا قارشى ئامېرىكا ئىتتىپاقداشلىرى بىلەن بىرلىكتە خىتاينى كونترول قىلىش، بولۇپمۇ ھەربىي جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكىنى ساقلاپ قىلىشقا تىرىشماقتا. شۇڭا خىتاينىڭ ئاسىيادىكى رىقابەتچىلىرى بىلەن ھەربىي ھەمكارلىقنى كۈچەيتىپ، بىرلىكتە خىتايغا قارشى تۇرۇشقا تىرىشماقتا. ئەمما ترامپ ھاكىمىيەتكە چىققاندىن كېيىن «ئامېرىكا مەنپەئەتى ھەممىدىن ئۈستۈن» سىياسىتى يۈرگۈزۈپ، ياۋروپا ئىتتىپاقى، شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قاتارلىق تەشكىلاتلار ۋە ئەنئەنىۋى ئىتتىپاقداشلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى يىرىكلەشتۈرۈۋەتتى. ھازىر يېڭى پىرېزىدېنت بايدىن «ئامېرىكا قايتىپ كەلدى» دېيىش ياۋروپادىكى ئىتتىپاقداشلىرى بۇنىڭغا ئېھتىيات بىلەن قاراۋاتىدۇ. بەلكى ئامېرىكا ئۈچۈن ئەڭ ياخشى تاللاش ئەنئەنىۋى ئىتتىپاقداشلىرى ۋە ئاسىيادىكى شېرىكلىرى بىلەن بىرلىكتە خىتايغا قارشى تۇرۇش بولۇشى مۇمكىن. بۇنىڭ ئۈچۈن ئامېرىكانىڭ يېڭى پىكىرگە، بۇرۇن قۇرغان تەشكىلاتلىرىنى ئۆزى باشلامچى بولۇپ ئىسلاھ قىلىشقا ئېھتىياجى بار. ئەگەر خىتاي ھازىرقىدەك ھەربىي كۈچىنى زومىگەرلىك ئۈچۈن ئىشلىتىشنى داۋاملاشتۇرسا ۋە ئامېرىكا يېڭىچە پىكىر، توغرا قەدەم بىلەن قايتىدىن قايتىپ كېلەلىسە، خىتاي بۇ رىقابەتتە ئۇتتۇرۇپ قويۇشى مۇمكىن.

دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم مەسىلىدىن بىرى تەيۋەن مەسىلىسى. بۇ خىتاينىڭ «ھەل قىلمىسا بولمايدىغان مەسىلىسى» ۋە شى جىنپىڭنىڭ خىتاي تارىخىغا يېزىلىشى ئۈچۈن مۇھىم «دەسمايە» بولغاچقا، خىتاي يېقىنقى كەلگۈسىدە قورال كۈچى بىلەن ھەل قىلىشقا ئۇرۇنۇشى مۇمكىن. ھەتتا بۇ مەسىلە چوڭىيىپ ئامېرىكا – خىتاي ھەربىي توقۇنۇشىنىڭ پىلتىسى بولۇپ قېلىشى مۇمكىن.بۇ «خىتاي چۈشى»نىڭ «قاباھەتلىك چۈش» بولۇپ قېلىشىنىڭ باشلانغۇچى بولۇپ قالامدۇ؟ بۇنى دىققەت بىلەن كۆزىتىش كېرەك.

خىتاي، ھەربىي ۋە ئىقتىسادىي يۈكسىلىشىنى سىياسىي دەسمايىگە ئايلاندۇرالامدۇ؟ ئامېرىكا ۋە ئاسىيادىكى شېرىكلىرى خىتاينى توسالامدۇ؟ بۇ خىتاينىڭ قانداق قەدەم ئېلىشى ۋە ئامېرىكا ۋە ئىتتىپاقداشلىرىنىڭ خىتايغا قانداق تاقابىل تۇرۇشىغا باغلىق.

ENDNOTES

1 Liu qing zhong刘庆忠, *Zhongguo renmen jiefangjun quanshi*中国人民解放军全史 [The whole history of the Chinese People's Liberation Army] (Beijing: junshi kexue chubanshe, 1999), 10.

2 Pan zeqing潘泽庆, "zhongguo renmin jiefangjun chengwei de yan bian中国人民解放军称谓的演变" [The evolution of the title of the Chinese People's Liberation Army], last modified August 25, 2007, http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64172/85037/85039/6170009.html (accessed February 23, 2021)

3 Liu qing zhong刘庆忠, *Zhongguo renmen jiefangjun quanshi*中国人民解放军全史 [The whole history of the Chinese People's Liberation Army], p88 - 98.

4 Huang Jinsheng黄金生, "zhonggong genjudi zai nijingzhong shengzhang中共根据地在逆境中生长" [CCP base areas grow in adversity], last modified september 2, 2019, http://dangshi.people.com.cn/n1/2019/0902/c85037 - 31331528.html (accessed February 23, 2021)

5 Li yu, 李雨, *junshixue jichu* 军事学基础 [Basics of Military Science] (Shanghai:Shnaghaidaxue chubanshe, 1999), p22 - 25.

6 Mei shixiong, Huang chao梅世雄, 黄超, "Di yici you zuzhi you jihua da guimo jingjian zhengbian jihua fuyuan 150 wan ren第一次有组织有计划大规模精简整编：计划复员150万人" [The first organized and planned large - scale streamlining and reorganization: 1.5 million people planned to be demobilized], last modified July 8, 2017, http://www.xinhuanet.com/mil/2017 - 07/08/c_1121286156.htm, (accessed February 23, 2021)

7 Xiong Jian熊建, "Zhongguo jundui lici caijun shuju yilan中国军队历次裁军数据一览" [Summary of the statistics of the previous disarmament of the Chinese army], last modified September 3, 2015, http://politics.people.com.cn/n/2015/0903/c1001 - 27543904.html (accessed February 23, 2021)

8 "Nuclear Weapons", *FAS*, September, 27 (2006), https://fas.org/nuke/guide/china/nuke/#:~:text=China%20made%20remarkable%20progress%20in,bomb%20(June%2014%2C%201967 (accessed February 24, 2021)

9 David C. Gompert, Hans Binnendijk and Bonny Lin, "*Blinders, Blunders, and Wars What America and China Can Learn*", (Santa Monica, RAND Corporation, 2014),p 117 - 126.

10 Xiaobing Li, "*A History of the Modern Chinese Army*", (Kentucky, University Press of Kentucky, 2007), p261 - 265.

11 "Xin Zhongguo junqu huafen de bianqian 新中国军区划分的变迁" [Changes in the Division of New China's Military Regions] last modified September 8, 2009, http://www.scio.gov.cn/zggk/gqbg/2009/Document/425819/425819.htm (accessed February 24, 2021)

12 Wang yaping王雅平, "Zhongguo de junshi xiandaihua yu zhongmei junshi zhanlue guanxi 中国的军事现代化与中美军事战略关系" [Changes in the Division of New China's Military Regions], *Carnegie Endowment for International Peac*, last modified February 1, 2007, https://carnegieendowment.org/2007/02/01/zh - pub - 44082 (accessed February 24, 2021)

13 Liu Zhen, "China - US rivalry: how the Gulf War sparked Beijing's military revolution", *Soutch China Morning Post*, Jan 18, 2021, https://www.scmp.com/news/china/military/article/3118083/china - us - rivalry - how - gulf - war - sparked - beijings - military (accessed February 25, 2021)

14 Sergio Miracola, "The Evolution of China's Army and Military Strategy", *Istituto Per Gli Studi Di Politica Internazionale*, September 27, https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/evolution - chinas - army - and - military - strategy - 24040 (accessed February 25, 2021)

15 *Zhanlue Xue* 战略学 [Strategy], (Beijing: junshi kexue chubanshe, 2013)、69 - 81

16 ”Zhongguo renmin jiefangjun zhanqu chengli dahui zai beijing juxing中国人民解放军战区成立大会在北京举行” [The inaugural meeting of the Chinese People’s Liberation Army theater held in Beijing], last modified February 1, 2016, http://www.xinhuanet.com/politics/2016 - 02/01/c_128692149.htm (accessed February 25, 2021)

17 ”Zhonghua renmin gongheguo xianfa中华人民共和国宪法（1982年）” [Constitution of the People’s Republic of China (1982)] last mpdified December 6, 2000, http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000 - 12/06/content_4421.htm (accessed February 25, 2021)

18 ”Zhonghua renmin gongheguo guofang fa中华人民共和国国防法” [National Defense Law of the People’s Republic of China] last modified December 27, 2020, http://www.mod.gov.cn/regulatory/2020 - 12/27/content_4876050.htm (accessed February 25, 2021)

19 ”Xin shidai de zhongguo guofang新时代的中国国防” [China’s National Defense in the New Era], last modified July 24, 2019, http://www.gov.cn/zhengce/2019 - 07/24/content_5414325.htm (accessed February 25, 2021)

20 ”Zhonguo renmin jiefangjun zhanqu chengli dahui zai beijing juxing中国人民解放军战区成立大会在北京举行” [The inaugural meeting of the Chinese People’s Liberation Army theater held in Beijing] ,last modified Faburary 01, 2016, http://www.xinhuanet.com/politics/2016 - 02/01/c_128692149.htm (accessed February 25, 2021)

21 Li yu, 李雨, *junshixue jichu* 军事学基础 [Basics of Military Science] , 24

22 ”Military and Security Developments Involving the People‘s Republic of China 2020”, Office Of The Secretary Of Defence, September 1, 2020, p44 - 53

23 Liu kun刘昆, ”Jiedu huojianjun: huo tonghe luhaikongjun daji liliang shili juzeng 解读火箭军：或统合陆海空战略打击力量 实力剧增” [Interpretation of the Rocket Force: or the integration of land, sea and air strategic strike forces, the strength has increased sharply], last modified January 1, 2016, https://mil.huanqiu.com/article/9CaKrnJSPFS, (accessed Faburary 26, 2021)

24 *Military and Security Developments Involving the People‘s Republic of China 2020*, p61 - 63

25 ”Jiang zemin: shixian guofang he jundui xiandaihua jianshi kua shiji fazhan de zhanlue mubiao江泽民：实现国防和军队现代化建设跨世纪发展的战略目标” [Jiang Zemin: To realize the strategic goal of the cross - century development of national defense and military modernization] last modified December 7 1997, http://www.reformdata.org/1997/1207/5729.shtml (accessed Faburary 26, 2021)

26 Wang junwei 王均伟, ”Jiang zemin yu zhongguo tese junshi biange江泽民与中国特色军事变革” [Jiang Zemin and the Military Reform with Chinese Characteristics*]*, last modified January13, 2015, http://www.dswxyjy.org.cn/n1/2019/0228/c423720 - 30922977.html (accessed Faburary 26, 2021)

27 ”Zhongguo de junshi zhanlue(quanwen)中国的军事战略（全文）” [China’s military strategy (full text)], last modified May 26, 2051, http://www.mod.gov.cn/auth/2015 - 05/26/content_4586723.htm (accessed Faburary 26, 2021)

28 ”Xin shidai de zhongguo guofang新时代的中国国防” [China’s National Defense in the New Era], last modified July 24, 2019, http://www.gov.cn/zhengce/2019 - 07/24/content_5414325.htm (accessed Faburary 26, 2021)

29 ”Zhongyang junwei jiguan gaiwei shiwuge zhineng bumen 中央军委机关改为十五个职能部门” [The Central Military Commission‘s organs were changed to 15 functional departments], last modified January 12, http://politics.people.com.cn/n1/2016/0112/c70731 - 28039781.html (accessed Faburary 26, 2021)

30 ”Lujun lingdao jigou huojianjun zhanlue zhinuan buduichengli dahuizai jing juxing xi jinping xiang zhongguo renmin jiefangjun lujun huojianjun zhanluezhiyuan buduishouyujunqi bing zhi xunci陆军领导机构火箭军战略支援部队成立大会在京举行 习近平向中国人民解放军陆军火箭军战略支援部队授予军旗并致训词” [The inaugural meeting of the Rocket Force Strategic Support Force, the leadership of the Army, was held in Beijing. Xi Jinping awarded the flag and delivered a training speech to the Strategic Support Force of the Rocket Force of the Chinese People’s Liberation Army], last modified January 1, 2016, http://www.xinhuanet.com//politics/2016 - 01/01/c_1117646667.htm (accessed Faburary 26, 2021)

31 ”Zhongyang junwei lian qin baozhang budui chengli dahui zai jing juxing中央军委联勤保障部队成立大会在京举行”, [The inaugural meeting of the Central Military Commission’s Joint Logistics Support Force was held in Beijing], last modified September 13, 2016, http://www.xinhuanet.com/politics/2016 - 09/13/c_129280241_6.htm (accessed Faburary 26, 2021)

32 ”Jianli jianquan jundui zhengfa gongzuo xin tixi建立健全军队政法工作新体系” [Establish and improve a new system of military political and legal work], last modified July 25, 2016, http://www.mod.gov.cn/topnews/2016 - 07/25/content_4699911.htm (accessed Faburary 26, 2021)

33 *Military and Security Developments Involving the People‘s Republic of China 2020*, p42.

34 *Military and Security Developments Involving the People‘s Republic of China 2020*, p44.

35 *Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020*, p46.

36 "World Air Forces 2021", Flight Global, December4, 2020, p5 - 11.

37 Hans M. Kristensen, Matt Korda, "Chinese nuclear forces, 2019", *Taylor and Francis for the Bulletin of the Atomic Scientists*, Bulletin of the Atomic Scientists Volume 75 Issue 4, (2019):P171.

38 Lindsay Maizland, "China's Modernizing Military", *Council on Foreign Relations*, February 5, 2020, https://www.cfr.org/backgrounder/chinas - modernizing - military (accessed February 27, 2021)

39 Lindsay Maizland, "China's Modernizing Military"

40 "New SIPRI data reveals scale of Chinese arms industry", *Stockholm Internatıonal Peace Research Instıtute*, 27 January 2020, February 27, 2021 , https://www.sipri.org/media/press - release/2020/new - sipri - data - reveals - scale - chinese - arms - industry

41 *Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020*,p 126.

42 *Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020*,p 122 - 133.

43 "U.S. Department of Defense Annual Reports to Congress on China's Military Power 2002", U.S. Department of Defense, June 6, 2017, p39.

44 "Trends In World Mılıtary Expendıture, 2019", *Stockholm Internatıonal Peace Research Instıtute*, April 2020,p 2.

45 Elısabeth Braw, "How China Is Buying Up the West's High - Tech Sector", *Foreign Policy*, December 03, 2020, March 04, 2021, https://foreignpolicy.com/2020/12/03/how - china - is - buying - up - the - wests - high - tech - sector/

46 Mike Giglio, "China's Spies Are on the Offensive", *The Atlantic*, August 26, 2019, https://www.theatlantic.com/politics/archive/2019/08/inside - us - china - espionage - war/595747/ (accessed March 04, 2021)

47 Alexander Holt, "A brief history of US - China espionage entanglements", *Technology Review*, September 03, 2020, https://www.technologyreview.com/2020/09/03/1007609/trade - secrets - china - us - espionage - timeline/ (accessed March 04, 2021)

48 "Xi jinping : zhazha shishi tuijin junmin ronghe shendu fazhanwei shixian zhongguo meng qiangjun meng tigong qiangda dongli he zhan lue zhicheng习近平：扎扎实实推进军民融合深度发展 为实现中国梦强军梦提供强大动力和战略支撑" [Xi Jinping: Solidly promote the deep development of military - civilian integration, provide strong motivation and strategic support to realize the dream of China's dream of strong military]last modified March 12, 2018, http://www.xinhuanet.com/politics/2018lh/2018 - 03/12/c_1122526642.htm (accessed Faburary 27, 2021)

49 "Xi jinping : juesheng quanmian jiancheng xiaokang shehui duoqu xin shidai zhongguo tese shehui zhuyi weida shengli – zai zhongguo gongchandang di shijiu ci quanguo daibiao dahui shang de baogao习近平：决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利——在中国共产党第十九次全国代表大会上的报告" [Xi Jinping: Decisive Victory to Build a Well - off Society in an All - round Way and Win the Great Victory of Socialism with Chinese Characteristics in the New Era——Report at the 19th National Congress of the Communist Party of China], last modified October 27, 2017, http://www.xinhuanet.com//politics/19cpcnc/2017 - 10/27/c_1121867529.htm (accessed Faburary 27, 2021)

50 Steven Lee Myers , "China's Military Provokes Its Neighbors, but the Message Is for the United States", *The New York Times*, June 29, 2020, https://www.nytimes.com/2020/06/26/international - home/china - military - india - taiwan.html (accessed February 27, 2021)

51 Lindsay Maizland, "China's Modernizing Military", *Council on Foreign Relations*, February 5, 2020, https://www.cfr.org/backgrounder/chinas - modernizing - military (accessed February 27, 2021)

52 Minnie Chan, "Chinese military to prosecute former top general for graft", *South China Morning Post*, Jan 9, 2018, https://www.scmp.com/news/china/diplomacy - defence/article/2127513/chinese - military - prosecute - former - top - general - graftb (accessed February 27, 2021)

53 "Territorial Disputes in the South China Sea", *Council on Foreign Relations*, February26, 2021, https://www.cfr.org/global - conflict - tracker/conflict/territorial - disputes - south - china - sea (accessed February 27, 2021)

54 Jane Perlez, "Tribunal Rejects Beijing's Claims in South China Sea", *The New York Times*, July 12, 2016, https://www.nytimes.com/2016/07/13/world/asia/south - china - sea - hague - ruling - philippines.html (accessed February 27, 2021)

55 "Diaoyu/Senkaku islands dispute", *South China Morning Post,* February 21, 2019, https://www.scmp.com/week - asia/explained/article/2187161/explained - diaoyu/senkaku - islands - dispute (accessed February 27, 2021)

56 Tim Kelly, "Japan lists China as bigger threat than nuclear - armed North Korea", *Reuters*, September 27, 2019, https://www.reuters.com/article/us - japan - defence/japan - promotes - china - as - bigger - threat - than - nuclear - armed - north - korea - idUSKBN1WC051 (accessed Faburary 27, 2021)

57 Linda Sieg and Kiyoshi Takenaka, "Japan takes historic step from post - war pacifism, OKs fighting for allies", *Reuters*,

July2, 2014 , https://www.reuters.com/article/us - japan - defense - idUSKBN0F52S120140702 (accessed February 27, 2021)

58 Russell Goldman, "India - China Border Dispute: A Conflict Explained", *The New York Times*, June 17, 2020, https://www.nytimes.com/2020/06/17/world/asia/india - china - border - clashes.html (accessed February 27, 2021)

59 Krishn Kaushik, "India, China troops clash in Sikkim; resolved, says Army", *The İndian Express*, January 26, 2021, https://indianexpress.com/article/india/india - china - troops - clash - in - sikkim - resolved - says - army - 7161620/ (accessed February 27, 2021)

60 Tanvi Madan, "Emerging global issues: The China - India boundary crisis and its implications", *Brookings*, September 9, 2020, p8.

61 Richard Walker, "Taiwan: The threat that the world ignores", *Deutsche Welle* , september 18, 2020, https://www.dw.com/en/taiwan - the - threat - that - the - world - ignores/a - 54944934 (accessed February 28, 2021)

62 Gerry Shih, "China threatens invasion of Taiwan in new video showing military might", *The Washington Post*, October 12, 2020, https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/china - taiwan - invasion - military - exercise/2020/10/12/291f5d86 - 0c58 - 11eb - b404 - 8d1e675ec701_story.html (accessed February 28, 2021)

63 "Gao taiwan tongbao shu fabiao 40 zhounian jinian hui zai jing longzhong juxing Xi jinping chuxi jinian hui bing fabiao zhongyao jianghua《告台湾同胞书》发表40周年纪念会在京隆重举行 习近平出席纪念会并发表重要讲话" [The 40th Anniversary of "A Letter to Compatriots in Taiwan" was grandly held in Beijing. Xi Jinping attended the commemorative meeting and delivered an important speech], Last modified January 2, 2019, http://www.xinhuanet.com/politics/2019 - 01/02/c_1123937723.htm (accessed Faburary 28, 2021)

64 "Guofangbu : Taidu de paomo you neng fandeqi ji duo langhua国防部："台独"的泡沫又能翻得起几朵浪花" [Ministry of National Defense: "Taiwan Independence" bubble can afford a few waves], last modified January 28, 2021, http://www.mod.gov.cn/jzhzt/2021 - 01/28/content_4878152.htm (accessed Faburary 28, 2021)

65 Gordon Lubold and Nancy A. Youssef, "U.S. Set to Sell Taiwan $7 Billion in Arms", *The Wall Street Journal*, September 16, 2020, https://www.wsj.com/articles/u - s - set - to - sell - taiwan - 7 - billion - in - arms - 11600287102 (accessed February 28, 2021)

66 "Leon Panetta: US to deploy 60% of navy fleet to Pacific", *BBC*, June 2, 2012, https://www.bbc.com/news/world - us - canada - 18305750 (accessed February 28, 2021)

67 Kim Hjelmgaard, "'A reckoning is near': America has a vast overseas military empire. Does it still need it?", *USA Today News*, February 25, 2021, https://www.usatoday.com/in - depth/news/world/2021/02/25/us - military - budget - what - can - global - bases - do - vs - covid - cyber - attacks/6419013002/ (accessed March 02, 2021)

68 "The US has a massive military presence in the Asia - Pacific. Here's what you need to know about it", *AFP*, August 11, 2017, March 02, 2021, https://www.pri.org/stories/2017 - 08 - 11/us - has - massive - military - presence - asia - pacific - heres - what - you - need - know - about - it

69 Dai xu 戴旭, " Dai xu : Meiguo dui zhongguo gouzhu C xing baowei quan lilun yi huo yinzheng戴旭：美国对中国构筑C型包围圈理论已获印证" [Dai Xu: The U.S.'s theory of constructing a C - shaped encirclement of China has been confirmed], last modified January 11, 2011, https://news.qq.com/a/20110111/000606.htm (accessed March 4, 2021)

70 "National Security Strategy of the United States of America", The Wihte House, December 19, 2017, https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp - content/uploads/2017/12/NSS - Final - 12 - 18 - 2017 - 0905.pdf

71 "Indo - Pacific Strategy Report", The Deparment Of Defense, June1, 2019, https://media.defense.gov/2019/Jul/01/2002152311/ - 1/ - 1/1/DEPARTMENT - OF - DEFENSE - INDO - PACIFIC - STRATEGY - REPORT - 2019.PDF

72 "A Free And Open Indo - Pacıfic Advancing A Shared Vision", The Deparment Of Defense, November 4, 2019, https://www.state.gov/wp - content/uploads/2019/11/Free - and - Open - Indo - Pacific - 4Nov2019.pdf

73 "U.S. Strategic Framework for the Indo - Pacific", The White House, January 5, 2021, https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp - content/uploads/2021/01/IPS - Final - Declass.pdf

74 Jim Garamone, "Biden Announces DOD China Task Force", US Dept of Defence, February 10, 2021, https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2500271/biden - announces - dod - china - task - force/ (accessed March 02, 2021)

75 "NATO 2030 United For a New Era", NATO, November 25 , 2020, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201 - Reflection - Group - Final - Report - Uni.pdf

76 Bhım Bhurtel, '"Asian NATO 'plan stillborn at Tokyo Quad meet", *Asia Times*, Ocrober 9, 2020, https://asiatimes.com/2020/10/asian - nato - plan - stillborn - at - tokyo - quad - meet/ (accessed February 28, 2021)